

Casa	
Gab.	R
Est.	
Tab.	13
N.º	4

R
13
4

Handwritten signature or name

Handwritten text

D: CYPRIANI
SOAREZ SOCIE-
TATIS IESU,

*De Arte Rhetorica libri tres ex Aristotele,
Cicerone, & Quintiliano præcipue
deprompti.*

Nunc ab eodem autore recogniti, & multis
in locis locupletati.

*Na liv. do Col. Real
de W. Paul*

Cum facultate Ordinarij & Inquisitorum. !

CONIMBRICÆ.

Apud Ioannem Barrerium Typ. Reg.

Anno Dñi. 1575.

*D. Cyprianus Soares Christiano
Lectori. S.*

LONGE profecto melius, atq; prudentius studijs suis consulunt, qui optimos auctores in omni disciplinarum genere legendos sibi atq; imitandos proponunt, quam qui his neglectis, delectu omni ac discrimine remoto, quosuis cupidissime sequuntur. Quod si quis vetera paulò altius repetere voluerit, quocunq; se animo & cogitatione cõuertet, hoc ita esse cõperiet. Ut enim alios omittam, qui in bonarum artium studijs liberalissimis sunt doctrinisq; versati, satis canstat Platonem ingenio, doctrina, & copia dicendi longè omnibus superioribus præstitisse. Ergo ex eius disciplina quot viri, quanta scientia, quantaq; in suis studijs varietate, & copia, quam admirabiles extiterunt? Atq; ut alios fileam, quorum scripta temporum iniuria perierunt, illi & Aristotelem summum philosophũ, & Demosthenem omnium oratorum facile principẽ proculdubio debemus. Siquidem Aristoteles totos viginti annos Platonem audiuit. Demesthenes vero eũdem non solum audiuit, sed etiã lætitavit. Quid Ciceronem ad tantum in philosophia, & eloquentia decuse euexit? An non Platonis, Aristotelis & Demosthenis imitatio? Finis non fit, si velim eos numerare, qui ex Aristotelis disciplina in omni doctrinæ & ingenij laude præstantes prodierunt. Tanti refert, quem imiteris, quem legas, quem admireris. Hoc intellige ates nostræ soc etatis præceptores, ex eo tempore quo iuventutẽ, virtute & literis informant, eos auctores discipulis exponunt, qui præter ceteros in suo genere floruerunt. Qua de causa mo

lestius

lestius etiam ferebāt nullum esse librum veterum scripto-
rum, qui adolescentibus discendi cupidis primum aditum
ad eloquentiam aperiret. Non quod doctrina dicendi fa-
rum Latinis literis sit illustrata, nam & Quintilianus de ea
diligentissimè simul & doctissimè scripsit, & in libris Cice-
ronis tantum est curæ, tantum suauitatis, elegantiæ atq; do-
ctrinæ, ut ne apud Græcos quidem aut pluribus, aut meli-
oribus præceptis orationis facultas sit exornata: sed quod
ad primam tyronum institutionem eorum scripta minus
sint accommodata. Quid enim discipulis ad hæc studia
ingrediētibus explicarent? Quintiliani libros? sunt illi qui-
dem, ut dixi, summa diligentia, singulari iudicio, summa
etiam eruditione conscripti. at ita sunt longi, sic nonnun-
quam obscuri, ut maius otium & acrius iudiciū desiderent,
Partitiones oratorias? at ita sunt breues, & concisæ, ut mul-
tas & magnificas eloquentiæ opes constructas & recondi-
tas nimis anguste coarctent. Libros de oratore ad Quintū
Fratrem? at in dialogo sunt scripti. Præcipuas autem in illis
partes habent L. Crassus, & M. Antonius homines ut di-
gnitate sic eloquentia in Romana Repub. maximi, qui mi-
nora illa, sed discipulis in primis necessaria celeriter trāsi-
gūt, quæ vero sunt à vulgari intelligētia magis remota, ea,
non facile dixerim, ornari ne an copiosius prosequātur.
Huc accedit, quòd dum Crassus perfectum, Antonius cō-
munem informat oratorem, magnis altercationibus, qui
dialogorum est mos, in contrarias partes differitur, quod
mediocriter quidem eruditus, qui iudicij iam aliquid ha-
bent, non solum magnam & ingenuam delectationem, sed
mirabilis etiā utilitatis fructum affert, tyronibus non itē,
qui disputationis vim atque incitationem aspiciunt, vesti-
gia ingressumq; vix intuentur. Duos de Inuentione libros
puero sibi inchoatos, & rudes Cicero excidisse affirmat,

propterea quòd nec orationis expoliendæ & conformandæ
rationem docent, nec inueniendi fontes ab Aristotele de
monstratos aperiuunt. Itaq; multa in eis præcepta sunt, quæ
editis postea libris idem Cicero improbavit. Libri verò ad
Herennium, à quocunq; illi sint scripti, similem inueniendi
viam demonstrant, & quædam de statu, multa de verborū,
& sententiarum continent ornamentis diuersa ab his, quæ
Cicero, & Quintilianus eisdem de rebus tradiderunt. To-
picorum liber tantum modò declarat viam ab Aristotele
inuentam ad reperiendum in omni ratione argumētum:
& quoniã ad Trebatium iuriscōsultum scriptus est, exem-
pla habet ex intima iuris sciētia desumpta, quæ vsq; eo sunt
difficilia, vt sua obscuritate multos ab eius libri lectione re-
ijciant. In oratore vero ad Brutum quæ sit optima species,
& quasi figura dicendi Cicero disertissime exponit. Sed
cum ad Brutum scriberet vulgaria præcepta per multa, quæ
discendi studiosis vehementer conducunt, breuiter per-
currit, vel penè præterit. Quæ vero de orationis numero
mirabiliter præcipit, vt aduentibus ad eloquentiam vtilia
sint, ordinem alium, & exemplorum lumen desiderat. His
de causis cupiebant nostri præceptores, vt omnes eloquen-
tiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illustratæ ex
Aristotelis sentētia, Ciceronis vero & Quintiliani non sen-
tētia solū, sed plerūq; etiã verbis aliquo libro, via & ordine
comprehenderentur. Futurum enim existimabant si id fie-
ret, vt discipuli simul cū vulgaribus Rhetoricæ præceptis
illa magis recondita de argumētorum locis, de amplifica-
tione, de orationis forma & numero perciperent. Quam
ego prouinciam cum eorum volūtate suscepissem, quibus
libenter vitæ meæ rationes commisi, his tribus libris dicē-
di præcepta, quantum exiguæ ingenij mei vires efficere &
consequi potuerunt, complexus sum, vt iuuarescē-

res ad legendos Aristotelis, Ciceronis & Quintilianii doctissimos libros, quibus eloquentiae fontes continentur. Neque verò ignoro multa horum, quae à veteribus sunt tradita, à his à quibus defendi æquius erat, editis etiã libris oppugnari. Sed cū à multis, qui singulari doctrina sunt præditi, eadē defensa sint, mihi consilium fuit, de his, quae tot doctissimorum seculorum approbavit cōsensus, nihil sine ratione mutare. Imo vero te Christiane lector vehemēter oro atq; obsecro, ut hanc libidinem temere contradicendi veteribus scriptoribus de animo tuo penitus euellas, ne ad eius perniciem lōgius deinde serpat. Nam simul atq; cupiditas hæc ad ingenium tanquam fax ad materiam adhæsit, incredibile dictu est, quae continuo excitet incendia. Illud etiam tibi persuadeas velim, nos nihil magis cupere, quàm

ut virtute & literis maximè sis ornatus, ut Christo

Iesu, qui est parens & salutis vitæ no-

stræ, gratus sis &

iucundus.

IN LIBROS DE ARTE Rhetorica Authoris Proœminm.

Rationis & orationis tanta est similitudo, vt Græci, qui non intelligendi solum, sed loquēdi etiam principatum tenuerunt vno, vtranq; vocabulo, Latini Græcorum prudentiæ æmuli eodem pene nominarint. Est enim oratio quasi rationis imago quædam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum est, Deus Opt. Max. posuit: orationis sedē idem summus opifex in celsissima ac nobilissima corporis parte collocavit: ratio est sicuti lux quædam lumenq; vitæ: oratio est rationis decus & ornamentum: ratio regit ac moderatur proprium animum: oratio flectit etiam alienos: rationis est species admirabilis, eam tamen intus latentem orationis pulchritudo declarat. Ita quod lumen est soli principi ac moderatori luminum reliquorum, id est oratio rationi dominæ ac reginæ rerum omnium. Hinc nimirum, fit, vt summi illius rectoris mundi huius bonitatem, sapientiam, vim & potestatem suspiciendam, admirandamq; hominum generi vt rationis, sic orationis vis & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quàm cogitationes tam multas, tam excellentes, tam varias atq; multiplices orationi commendari? Orationem vero exceptam aëre quasi vehiculo incredibili celeritate breuissimo temporis spatio ad quam plurimos peruenire? ac postremo per tenuissimos aurium meatus singulari opere artificioq; perfectos in alienos animos introire, atq; in eistam perfecte tam insigniter imprimere speciem suam, vt mœrentes consoletur, torpentes excitet, afflitos erigat, inani lætitia elatos cohibeat, & in quemuis denique motum audire rem impellat? Quod si orationis tanta præstantia est, non potest non maxima esse dignitas Rhetoricæ, qua ornandæ orationis doctrina continetur. Eadem enim hominis ratio, quæ ceteras artes inuenit, dicendi quoq; artificium illustravit. Nam primo terrâ peruagata non modo eius formam, situm, fœcūditatem, sed eorum etiam quæ in ea gignuntur varietatem, usum, naturamq; cognouit. Tum mare ingressa profundum & immēsum, quot genera, quàmq; dispersa degentium in eo belluarum inuestigauit? Exin siderum ornatum & pulchritudinem admirans, cognito prius aëre & his, quæ

ex eo generantur, in cœlum vsq̄ue penetrauit. In quibus rebus tam multis, tam varijs, tam disjunctis, tam abditis atque obscuris inuestigandis, si tanta fuit rationis sagacitas, & solertia in expolienda oratione, quæ eius comes, & interpretis est, non minori profecto fuit cura. Hic est eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione coniunctio. Qua de causa vehementer vigilandum est ijs, qui sapiëntiæ flagrant studio enitendumque omni cura ac diligentia, vt Rhetoricæ dialecticæque præceptis optime cognitiz, ad reliquarum artium fastigium contendant. Quam viam iucundam, facilem, breuem & quasi compendiariam, non modo non asperam atque arduam, aut longam esse comperient. Quod vt facilius consequantur, hi tres libri artificium dicendi à veteribus traditum breuiter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de Inuentione est, sedecim argumentorum loci sunt explicati simul cum his, quæ ad permouendos animos ex eisdem locis eruntur. Præcepta etiam quedam sunt exposita ad exornationem & deliberationem accomodata. In secundo vero, qui dispositionis præcepta continet, de orationis partibus, de statu, iudicatione, & ea controuersia, quæ ex interpretatione scripti existit: præterea de ratiocinatione, enthymemate, inductione & exemplo agitur. Et quoniam frequens mētio facta est ab antiquis autoribus Epicherematis, Soritis, & Dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatum, qui est in verbis vel simplicibus, vel coniunctis. Itaq̄, de verbis nouis, de inusitatis, de tropis, de luminibus verborum, & sententiarum, de origine, causa, natura & vsu orationis aptæ, ac numerosæ, tum ad extremum de memoria, & pronuntiatione in eo differitur. Sed quo maior utilitas ex eloquentia percipi possit, Christianis præceptis diligenter ea purganda est. Vt enim bonus agricola uitem, quæ syluescit, & in omnes partes nimia funditur, ferro coercens: tum fructu lætiorem, tum aspectu pulchriorem reddit: sic eloquentia si amputetur errorum inanitas, in quos delapsa est vitio hominū diuinas leges ignorantium, suam admirabilem speciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam seuerè diuinis præceptis interdictam oratori Quintilianus & antiqui rhetores cōcedūt: amputetur procacitas & vitium illud reterrimum lacerandi alios probris, contumelijs, maledictis, cui vtinam ne Demosthenes & Cicero tātō opere indulgissent: reseretur arrogantia & inanis laudis appetitus, qui acie animi perstringit: intelligatur, iniquum esse tenebras auditoribus offundere, ne verum perspiciant, & suffragium atque sententiam dicendo

ecendo corrumpere, quod à Græcis & Romanis orataribus est factum.
tatum. His tot, tantisque deletis maculis, continuo existet illa diui-
na & cœlestis Christianæ eloquentiæ pulchritudo, quæ tanto erit
præclara magis & eximia. quanto diligentius ad omnium hominū
utilitatem conferetur, & ad laudes celebrandas Dei Opr. Max. qui
sermonem homini dedit ad societatem & coniunctionem cum ho-
minibus tuendam. Hæc est illa Christiana eloquentia, qua Grægo-
rius & Basilius nobilissimum par amicitiae, doctrinæ sanctitatis plu-
rimum præstiterunt, & Iuliani amentissimi, & profligatissimi ho-
stis religionis impetus omnes fregerunt: hac excelluit Athanasius
vir sanctissimus, quem nec sequissima periculorum tempestas, nec
humanorum commodorum aura potuit vnquam de suo cursu di-
mouere, quin Arrij impium & consceleratum comprimeret furo-
rem: hac floruerunt Chrysoptomi, Ambrosij, Augustini, Hieronymi,
Cypriani, qui Christianæ Reip. fuerunt lumen longe clarissimum.
Vt alios quam plurimos omittam, quorū est copia digna Christiani
nominis gloria. Hostales ac tantos viros qui volet imitari,
colat Christianam eloquentiam, quæ ex diuinarum
rerum cura & contemplatione, ex diuinarū
rerum cura & contemplatione, ex
Christi Iesu amore, ex maxi-
marum deniq; artium
studijs efflorescit.

De arte Rhetorica

LIBER I.

¶ Quid sit Rhetorica, quod eius officium, & finis.

Caput. I.

RHETORICA EST
vel ars, vel doctrina
dicendi. Ars est, quæ

Quid sit ars

dat rationes certas,
& præcepta facien-
di aliquid, quæ ha-
bent ordinem, & quasdam errare in fa-
ciendo non patientes vias. Esse autem elo-
quætiæ artem perspicuum est: cum enim
rerum minimarum sine arte nulla sit, ho-
minum est parum cõsideratè iudicantium,
credere maximarum rerum nullã esse ar-
tem. Dicere est, ornatè, grauitè & copi-
osè loqui. Rhetoricæ officium est, dicere

Rhetorica
est ars.

Officium &
finis Rheto-
ricæ.

A appo-

Arist. lib. 1.
Rhet. c. 1.
De clar. or.
Quint. li. 2.
cap. 18.

Offic. 2.

Arist. 1. lib.
Rhet. ca. 8.
De inuent.
1.

DE ARTE

appositè ad persuasionem: finis persuades-
re dictione. Ut enim gubernatori cursus se-
cundus, medico salus, imperatori victoria
ut moderatori Reip. beata civiũ vita pro-
posita est, ut opibus firma, copijs locuples,
gloria ampla, virtute honesta sit, sic ora-
tori nihil aliud propositum est, nisi ut di-
cendo persuadeat.

Cic. li. 5. de
Rep. est au-
tè is locus
lib. 8. epist.
ad Att.

De utilitate, dignitateque Rhetoricæ.
Caput. 2.

Eloquentiæ
dignitas.

Dignitas eloquentiæ, vel ex eo intelligi
potest, quod in omni libero populo, ma-
ximeq; in pacatis, tranquillisque civitatibus
præcipuè semper floruit, semperq; domina-
ta est. Quid enim aut tam iucundum cognitu,
atque auditu, quam sapientibus sententijs,
grauibusque verbis ornata oratio, & per-
polita: aut tam potens, tamq; magnificum,
quàm hominum animos vnius oratione
conuerti? Quid admirabilius quàm res splē-
dore

Arist. lib. 1.
rhet. c. 1.
De orat. 2.
Quint. li. 2.
cap. 17.

dore illustrata verborum? Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia, eiusdem & lauguentis populi incitatio, & effrenati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis à vitijs acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatē vehementius frangere accusando potest? quis mœrore leuare mitius cōsolando? Ac ne plura, quæ sunt pene innumerabilia, dicantur, breuè statuendū est perfecti oratoris moderatione & sapientia non solum ipsius dignitatem, sed & priuatorum plurimorū, & vniuersæ Reip. salutem maximè cōtineri. Quo maior igitur est eloquētiae vis, hoc est magis probitate iungenda, summaq; prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiā tradiderimus, non eos quidem

Oratoris,
& in rep. &
inter priua
tos magna,
& præclara
munera.

De orat. 3.

Eloquentia
cum probi-
tate iungē-
da est.

DE ARTE

oratores fecerimus, sed furentibus quaedam
arma dederimus.

De materia Rhetoricæ.

Cap. 3.

Quid artis
materia sit.

Artis materia est, in qua omnis ars, &
ea facultas, quæ conficitur ex arte ver-
satur: ut si medicinæ materiã dicamus mor-
bos, ac vulnera, quòd in his omnis medicina
versetur. Itẽ quibus in rebus versatur ars,
& facultas oratoria, eas res materiã artis
Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest
inter alias artes, & eloquentiam, nam cæ-
teræ ferè artes se ipsæ per se tuentur singu-
læ: bene dicere autem, quod est scienter, &
peritè, & ornatè dicere, non habet definitã
aliquam regionem, cuius terminis septa te-
neatur. Omnia quæcunq; in hominum dis-
ceptationem cadere possunt, bene sunt ei
dicenda, qui hoc se posse profiteatur, aut elo-
quentiæ nomen relinquendum est: Quam

De inuent. 1.
Quint. li. 2.
c. 22.

De orato. 1.

opinionis

orator ut sit
sicut procedit
sic est ut sit per
fectus, se quoniam
quod orator non
necesse est ut sit
virtute sua
olitur

oratio est
et verborum
litterarum

materia est
qua non est
certa
dicitur quia est
certa

Quid inter
artium cæ-
terarum &
Rhetoricæ
materiã in-
terfit.

*opinionem non solum Romanæ eloquētiæ
parens Cicero, sed philosophorum etiam
facile principes Plato, & Aristoteles mul-
to ante secuti sunt, materia enim oratori
ad dicendum subiecta, quæstio est.*

In Phædro.

Oratoris
materia est
quæstio.

De quæstione. Cap. 4.

In part.

Quæstionum duo sunt genera, alterū
infinītū, quod Græci Thesin, Ci-

Quæstionū
duo genera

Topic.

cero propositum vocat: alterum certum &
definitum, quod hypothesein illi, Latini vel
causam, vel controuersiam solēt appellare.

De orato. 2.

Propositum est, in quo aliquid generatim
quæritur hoc modo: expetēda ne sit eloquē-

Propositū,
quid sit.

Topic.

tia? Causa est, quæ certis personis, locis, tē-
poribus, actionibus, negocijsq; cernitur, hoc

Quid sit
causa.Cic. in To-
pic. in part.
Quint. li. 3.
cap. 5.

modo: An Socrates iure fuerit ab Athe-
niensibus damnatus? Propositi duo sunt
genera cognitionis alterum, cuius scientia
est finis, vt, an solis magnitudine multis
partibus terra superetur: alterum actionis,

Propositi
duo genera

A iij quod

Causarum
triagenera

quod refertur ad efficiendum quid, ut si
queratur, quibus officijs amicitia colenda
sit. Causarum tria sunt genera iudicij, deli-
berationis, exornationis, quæ quia in lauda-
tione maximè confertur, proprium habet
ex eo nomen laudationis.

De exornatione, Deliberatione,
& Iudicio. Caput. 5.

Exornatio
nis parte,
tempus &
finis.

IN exornatione duæ sunt partes, laus,
& vituperatio. Tempus tum præsens,
tum præteritum, Spectat autem orator ho-
nestatem præcipuè cum laudat, turpitudinè
cum vituperat, mouetq; auditores ad dele-
tationem. Deliberatio continet in se sua-
sionem, & dissuasionem, tempus verò futu-
rum. Finis, quem sibi proponit orator in su-
adendo est dignitas, mouetq; deliberantem
ad spem maximè: in dissuadendo contra in-
dignitatem spectat, & in reformidationem
pertrahit: Iudicium in quo præteritum tē-

De inuēt. 1.

Arist. lib. 1.
Rhet. c. 4.

In part.

De inuēt. 1.

Ar. 1. Rhet.
cap. 3.
Cic. de or.

In part.

De inuēt. 1.

Iudicij par-
tes tempus
& finis.

pus

De inuēt. 1.
Quint. li. 7
c. 3.

pus maxime valet, habet in se accusationē,
& defensionem: eius finis iustorum, & in
iustorum quæstione continetur, & ad se-
uitiam aut clementiam, iudex est incis-
tandus.

Quomodo hypothesis ad thesin
reuocanda sit. Cap. 6.

In part. in
Top. Quint.
til. li. 3. c. 5.

Cum consultatio sit quasi pars causæ
quædam, & controuersia, inest enim
infinitum inde finito, debet orator causam
ad infiniti generis quæstionem transferre,
quod ut exemplo pateat, finita est,
An Aristotelis philosophia sit perdiscen-
da: eius quasi pars quædam est illa in-
finita, An philosophia sit perdiscenda, ad
quam orator finitam transferet. Sunt enim

Cic. de ora-
to, 3.

Consultatio
est pars cau-
sæ.

Ornatissi-
me sunt o-
rationes que
vniuersi ge-
neris vim
explicant.

A iiij qui

In orat.

qui audiunt, natura & genere, & vniuersa re cognita de singulis rebus statuere possint. Quod vt facere possit orator excellēs, à proprijs personis, & temporibus semper, si potest, auocat controuersiam, & ad vniuersi generis orationē traducit. Sic Cic. cūm

Pro Archia.

de Archia poetæ facultate, summaq; doctrina dicere instituisset, de humanioribus literis & poeticæ laudibus, quæ vniuersi generis oratio est, ornatissimè disputauit.

De partibus Rhetoricæ.

Cap. 7.

De orat. 2.
Quint. li. 3.
cap. 3.

Quinque sunt partes, & quasi membra eloquentiæ: inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. Oportet enim primum inuenire quid dicas, inuenta disponere, deinde ornare verbis: post memoriæ mandare, tum ad extremum agere.

Quinq; Rhetoricæ partes.

De inuēt. 1.

Inuentio est excogitatio rerū verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddat.

reddant. Dispositio est rerū inuentarum, in ordinē distributio. Elocutio est idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma orationis perceptio. Pronunciatio est ex rerum & verborum dignitate corporis & vocis moderatio. Nec audiendi quidā, qui iudicium sextam esse partem voluerūt, adeo enim tribus primis partibus est permistum (nam inuentio sine eo, nec dispositio, neque elocutio fuerit) vt pronuntiatio quoque, vel plurimum ab eo mutuetur. Nec inuenisse credendus est, qui non iudicauit. Quod similiter in alijs partibus, quibus iudicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet quā praeclara res, quā etiam difficilis eloquentia sit, quae ex quinque rebus constat, quarū vnaquaeque est ars ipsa magna per se se. Quare quinque artium cōcursus maximarum, quantam vim, quantamque difficultatē habeat existi-

Quint. 3. c. 3

Nō est existimāndus inuenisse qui sine iudicio inuenit.

Iudiciū nō est Rhetorica pars.

De clar. orat.

A v mari

Opera ora-
toris.

uari potest. Sunt igitur quinque Rhetorice partes omnino. At inuenire, disponere, eloqui, memoria complecti, pronūciare opera sunt oratoris.

Quint. li. 3
c. 3.

Quibus eloquentia comparetur, ac primum de Natura. Cap. 8.

Eloquentia
cōparatur
arte, natura
& exercita-
tione.

Eloquentia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, & exercitatione comparatur. Imitationē enim, vel arti, vel exercitationi subijcere possis. De quibus singulis, quoniā maximi sunt momenti & ponderis, aliquid dicendū est. Natura igitur primū, atq; ingenium ad dicendū vim affert maximā. Nā & animi & ingenij celeres quidā motus esse debent. qui ad excogitandū acuti, & ad explicandū, ornandūq; sint vberes, & ad memoriā firmi ac diuturni. Quæ accendi ac cōmoueri arte possunt, inseri quidē, & donari ab arte non possunt omnia: sunt enim

De inuent.
lib. 1.
Ad Heren.
lib. 1.
Quint. li. 3
cap. 3.

De orato. 1.

dona

dona naturæ. Illa etiam naturæ sunt, quæ cum ipso homine nascuntur, linguae solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris & corporis. Quæ tamē ab arte limari possunt, & quæ bona sunt, fieri meliora possunt doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui, & corrigi possunt. Neque homines adulescentes, si quid naturale fortè nō habent, dicendi studium relinquunt, magni enim facere debent illam ipsam, quancunq; habuerint, mediocritatem in dicendo.

Naturæ dona fiunt arte meliora.

De Arte. Cap. 9.

De orato. 2
Quint. li. 2.
c. 20.

CUM natura, quæ optima est, ars iungi debet, quæ à natura profecta est. Notatio enim naturæ, atque animaduersio peperit artē. Habet igitur ars hanc vim, non ut aliquid, cuius in ingenijs nostris pars nulla sit, pariat, & procreet: verum ut ea, quæ sunt orta iam in nobis &

Notatio naturæ peperit artem.

pro

Ars studio
se colenda
est.

Ars certior
est dux qua
natura.

procreata, educet, atq; confirmet. Qua de
causa studiosè colenda est, vt quæ viam &
rationem dicēdi doceat, & si enim magnis
ingenijs præditi quidam dicēdi sine arte co-
piam sunt consecuti, ars tamen certior est
dux, quàm natura.

De exercitatione. Caput. 10.

Exercitatio
dicendi per-
fectione cō-
summat.

Diligentia
vis.

IN præstanti natura, quam ars expo-
luit, exercitatio absolutionē perfectio-
nemq; dicendi consummat. Cum enim ad
naturam eximiam & illustrem accesserit
ratio quædam confirmatioq; doctrinæ, tum
illud nescio quid præclarū ac singulare so-
let existere. Quo circa interest permagni,
studium & ardorem quendam amoris as-
sumere, sine quo cum nihil quicquā egre-
gium, tum certe eloquentiam nemo vnquā
assequetur. Ex hoc ardore nascitur dilige-
tia, quæ vt in omnibus rebus, sic in dicen-
di facultate plurimum valet. Hæc præci-
pue

De orat. li. 1.
Quint. li. 2.
c. 18.

Cic. pro
Archia.

De orat. 1.

puè colēda est nobis : hæc semper adhibenda : hæc nihil est quod nō assequatur. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum est quòtque sint eius partes explicauimus, & naturam, artem, exercitationem eloquentiæ consequendæ necessarias ostendimus, sequitur, ut de singulis eius partibus disseramus.

De Inuentione. Cap. II.

In part.

Quoniam igitur primum oratoris munus est inuenire, dabit operam ut inueniat, quemadmodū fidem faciat eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis, mouet incitando aut ad voluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem: tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorum. Cum enim omnis animi commotio ex opinione boni alicuius aut mali nascitur,

laetitia

Orator facit fidem argumentis.

Morus quatuor sunt genera,

letitia & cupiditas ex opinione boni nascuntur: aegritudo & metus in malorum opinione versantur. Est igitur aegritudo siue molestia, opinio recēs præsens mali, in quo demitti contrahiq; animo rectum esse videatur. Voluptas, opinio recēs boni præsens, in quo efferrī rectū videatur. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex usu iam præsens esse, atq; adesse. Opinio autē quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solūm facit orator, in causa verò fidem, & motū, de quo mox dicemus.

Cic. Tus. 4.

Quid inuentio, quid argumentum & argumentatio. Cap. 12.

Quid sit inuentio, quid argumentū

Inuentio est excogitatio argumenti. Argumentum est probabile inuentum, In part. ad faciendam fidem: vel aliter, est ratio In Top. rei dubiæ faciens fidem. Fides vero est fir- In Part.

ma

ma opinio, vt si velis fidem facere, eloquentiam esse expetendam, excogitesque illud argumentum, nimirum esse artem bene dicendi: possis hoc modo argumentationem concludere. Ars benedicendi est expetenda, ea est eloquentia, est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua dialectici pressius, & religiosius, oratores ornatius & liberius vtuntur. Locus autem est sedes argumenti. Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inueniretur. Qui nihil aliud esse videntur, quam notae quaedam, quibus admoneamur, quid in ipsis peruestigare debeamus.

Quid sit argumentatio.

Dialectici pressius quam oratores argumentatione vtuntur.

Quotuplicia sint argumenta.

Caput. 13.

ARgumenta partim in eo ipso, de quo agitur haerent, quo circa insita dicuntur, partim extrinsecus assumuntur quae remota vocantur: quoniam absunt, longeque ab

Argumenta, vel insita sunt, vel assumpta.

eo,

In Part.

Topicis.

De orat.

In Topic.

In part.

eo, de quo agitur, disiuncta sunt, ut si dicas eloquentiam esse expetendam, quod bene dicendi sit ars, ratio est insita, in eo de quo agitur, eloquentia enim est ars bene dicendi. Sin expetendam dicas, quod Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota, autoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum cōmendatione.

De numero locorum. Cap. 14.

Loci argumentorū in
sitorū sunt
sedecim.

LOci, unde argumenta insita eruuntur, numero sunt sedecim: alia enim ducuntur à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione, alia cōiugata appellatur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex cōparatione maiorum, aut parium,

In Topicis,
in par.

aut

Lib. 5, cap. 1.

aut minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quintiliano sunt sex: præiudicia, fama, tormēta, tabulæ, ius iurandū, testes.

Argumenta assumpta sunt sex.

De definitione. Cap. 15.

In Topic.
Quint. li. 5,
cap. 10.

Definitio est oratio, quæ id quod definitur, explicat, quid sit: ut, Virtus est recta animi affectio, Rhetorica est doctrina dicendi. Definitionum multa sunt & genera, & præcepta, sed ad huius libri institutum ea nihil pertinent, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt. Cum sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cum alijs cõmunia, eorūsq; persequi, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit, ut hoc, Rhetorica est ars: commune adhuc, multa enim genera sunt artiū ut grammatica, dialectica: vnum adde verbum, Dicendi: iam à communitate res disiuñcta videbitur, ut sit explicata definitio,

Definitio-
num multa
sunt genera.Qui sit defi-
nitiõis mo-
dus.

B Rhet

Facultas de
finiendi est
oratorine-
cessaria.

Orator de-
finiet vberius,
& explanatius
quam philo-
sophus.

Optimates
qui sint.

*Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas in Orat. III
definiendi debet esse in eloquente, ut defini-
re rem possit. Est enim explicanda sæpe ver-
bis mens nostra de quaq; re, atq; inuolutæ
rei notitia definiendo aperienda est. Defi-
nitio enim quasi inuolutum euoluit id, de
quo quæritur, sed id, non faciet tam pressè
et angustè, quàm in illis eruditissimis dispu-
tationibus fieri solet: sed cum explanatius,
tum etiam vberius, & ad cõmune iudiciũ,
popularemq; intelligentiam accõmodatius.
Sic Cicero, qui sint optimates definit, cum
ait: Sed genus vniuersũ (ut tollatur error) Pro Scitiæ
breui circũscribi & definiri potest. Omnes
optimates sunt, qui neq; nocentes, nec na-
tura improbi, nec furiosi, nec malis dome-
sticis impediti. Argumenti à definitione ta- In Topicis
lis est formula, Jus civile est æquitas con-
stituta ijs, qui eiusdẽ sunt ciuitatis, ad res
suas obtinendas, eius autem æquitatis vti-
lis est cognitio, utilis est ergo iuris civilis co-
gnitio*

gnitio. Sæpe etiam definiunt & oratores, & poetæ per translationem verbi ex similitudine cum quadam suauitate, quos licet imitari si adolescentiam florem ætatis, senectutem occasum vitæ velis definire.

Oratores & poetæ sæpe definiunt per translationem.

De partium distributione. Cap. 16.

In Topic.
Quint. li. 5.
c. 10.

In off. 1.

ARgumēto à partium distributione sic est utendum nullam vt partem relinquamus. Ut si velis probare calliditatem non esse virtutem à virtutis partibus, quæ quatuor sunt. Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. Omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua, aut enim in perspicientia veri, solertiaq; versatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendoq; suum unicuique, & rerum cōtractarū fide: aut in animi excelsi, inuictiq; magnitudine, ac robore: aut in omniū, quæ fiunt, quæq; dicuntur, ordine et modo, in quo inest modestia, et tēperantia.

B ij calli-

*calliditas ex nulla illarum partiū oritur,
non est igitur virtus.*

De Notatione. Caput. 17.

Notatio
Græc: s Ety-
mologia di-
cta, orato-
ribus & po-
etis est fa-
miliaris.

E *Tymologia, quæ verborum originem
inquirit, à Cicerone dicta est Nota-
tio. Ea sæpè vtuntur Oratores & Poetæ,
vt Ouidius.*

In To. Quin-
til. 1. c. 10.

In Top.

*Est via sublimis cælo manifesta sereno,
Lactea nomen habet candore notabilis ipso.*

Met. lib. 1.

Et alibi.

Vnde sena-
tus dictus.

A senibus nomen mite senatus habet.

Et

Fast. lib. 5.

Aprilis vn-
de.

Nam quia ver aperit tunc omnia, densaq; cedit

Fast. lib. 4.

Frigoris asperitas, fœtaq; terra patet,

Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Argumentū
a notatione.

*A notatione sumitur argumentum, cum
ex vi nominis elicitur, hoc modo: Si consul
est, qui consulit patriæ, non igitur Piso cō-
sul, qui eam euertit.*

Vis huius
exempli est
in Orat. in
Pisonem.

De coniugatis. Cap. 18.

C *oniugata dicuntur, quæ sunt ex vers
bis generis eiusdem. Eiusdem autem
generis*

In Top. Q.
lib. 5. c. 10.

generis verba sunt, quæ orta ab vno variè
commutantur, vt sapiens, sapienter, sapien-
tia. Ex hac verborum coniugatione huius-
cemodi argumento vsus est Ouidius.

Aurea nunc verè sunt secula plurimus auro
Venit honos.

Et Juuenalis.

Saty. 8.

Summum crede nefas animum præferre pudori,
Et propter vitam viuendi perdere causas.

In Pisonè.

Cicero etiam. Cum enim esset omnis causa
illa mea consularis & senatoria, auxilio
mibi opus fuerat, & consulis, & senatus.
est, & illud elegans in primis, Homo sum
humani nihil à me alienum puto. Cicero lib.
de oratore secundo hoc vtitur exemplo, Si pieta-
ti summa tribuenda laus est, debetis moueri,
cum Q. Metellum tam pie lugere videatis.

Terent. in
heaut.

De genere & forma. Cap. 19.

In Top.
De orat. 1.
Quint. li. 5.
cap. 10.

GENUS est quod duas, aut plures partes
sui ipsius communiore similes am-
plectitur. Partes, quas genus amplectitur

Quid ge-
nus sit.

B iij formæ

formæ dicuntur. ut, Virtus est genus, plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Iustitiam, fortitudinē & temperantiā, quæ sunt similes virtutis cōmunionē: ut prudentia enim, sic iustitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est.

Quid forma sit.

Hinc perspicuum fit, quid sit forma, est enim pars generi subiecta. Argumentum

De orat. 1.

à genere sic tractatur. Virtutis laus omnis

Officio. 1.

Arg. à genere.

in actione consistit, prudentiæ igitur laus

Arg. a forma.

omnis in actione consistit. Ex forma autē,

Quint. li. 5
c. 10.

Quod iustitia est, utiq; virtus est.

De similitudine, & dissimilitudine.

Cap. 20.

Quid similitudo sit.

Similitudo est, quæ traducit ad rem quāpiam aliquid ex re dispari simile: ex ea

In Topic.
Autor ad
He. lib. 4.

sumitur argumentū hoc modo. Cicero, Sed

Phil. 2.

Arg. a similitudine.

nimirū ut quidā morbo, & sensus stupore

suavitatem cibi non sentiūt, sic libidinosi,

auari, facinorosi veræ laudis gustum non

habent. Ovidius.

Scis

Trist. lib. 1.
cle. 4.

Scilicet vt fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

*Ex dissimilitudine siue differentia ducitur
hoc modo argumentum.*

2. decorat.

Si barbarorum est in diem viuere, nostra Argumentū
a dissimili-
tudine.
consilia sempiternum tempus spectare de-

Phil. 3.

*bent. Eodem pertinet illud eiusdem Cicer.
dies enim affert, et hora potius, nisi prouis-
sum est, magnas sæpe clades. certus autē dies
nō vt sacrificij, sic consilij expectari solet.
Quasi diceret: dissimilia sunt sacrificium,
& cōsiliū: non igitur sicuti sacrificij, sic
certi & statim dies debent esse consilij.*

De contrarijs. Cap. 21.

Arist. inc.
de oppos.
Cic. in Top.

Contrariorum genera sunt quatuor, ad- Contrario-
rum genera
sūt quatuor
*uersa, priuantia, quæ inter se conferū-
tur, & contradicentia. Aduersa sunt, quæ* Aduersa
quid sint.
*in eodem genere plurimum differunt, vt vir-
tus, vitium, quæ cum animi habitus sint, plu-
rimū tamen inter se differūt: & bellū, pax,
sapientia, stultitia, ex quibus argumenta*

B iij ta.ia

Argumenta
ab aduersis

talia existunt. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur, & bonitatem si malitiam, Hinc illud Drancis apud Virgiliū.

Topic.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Lib. II. Aen.

Perinde enim est, atque hoc: Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est.

Cicero, Quid cum fatentur satis magnam vim esse in vitijs ad miseram vitam, nonne fatendum est, eadem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrario-

Tafcul. 5.

Priuantia
quid sint.

rum sunt consequentia. Priuantia sunt habitus, & eius priuatio, ut lux tenebrae vita mors, scientia inscitia, humanitas inhumanitas: praepositio enim, in, priuat verbum ea vi, quam haberet, si in, praepositum non fuisset. Ex his ductum est illud

Topic.

Argumentū
a priuantibus.

Cice. in Miloniana, Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Tertio loco sunt ea, quae inter se conferuntur, ut duplum simplum, datum acceptum, miles & imperator, docere

Pro Milo

⊕

Pro Marcel
lo.

& discere. Ex hoc loco est illud Cicer. ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cū in accepto tanta sit gloria. & item hoc, Non igitur periculū est, ne quis putet, in magna arte & honesta, turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimum discere Huc pertinet Virgilianum illud.

Arg. ab his
quæ inter sè
cōferūtur.

In Orat.

Lib. 8.

AEn. lib. 8.
Top.

Arma rogo genitrix nato.

Ultimo loco sunt negantiã valde cōtraria aientibus: vt si hoc est, illud non est: ex quibus necesse est, alterum verum esse, alterum falsum.

Negãti sūt
valde non-
traria aien-
tibus.

De adiunctis. Cap. 22.

In Topic.
Quint. li. 5
c. 10.

ADiuncta sunt ea, quæ cum re sunt cōiuncta, vt locus, vt tempus, vt ea, quæ rem circūstant: vt vestitus & comitatus hominē circūstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteraquæ, quæ suspicionem possunt mouere. Latissimè itaq; patent adiuncta

Adiuncta
quid fiat.Latissime
patent a iū-
cta.

B v nam

nam & quæ in hominis sunt siue animo,
siue corpore, vt virtus, vt vitia, vt oris vel
pulchritudo, vel deformitas, aliaque innume-
mera comprehendunt. Ab his sumit ar-
gumentum Cicero pro Milone, cum ait,

Cicer. pro
Mil.Argumentū
ab adiūctis.

Videamus nunc id, quod caput est, locus ad
insidias ille ipse, vbi cōgressi sunt, vtri tan-
dem fuerit aptior, & multa deinceps: &
paulo post, Videte nūc illum egredientem,
primū egredientem è villa subito, cur ve-
speri? quid necesse est tardè? quū conuenit,
præsertim id temporis? & pro Cornelio.

Laus Pōpeij

Hunc quisquam incredibili quadam atque
in audita grauitate, virtute, constantia præ-
ditum fœdera scientem neglexisse, violasse,
rupisse dicere audebit? loquitur autem de
Pompeio.

Cicero. pro
Cor. Bal.

De antecedentibus & consequentibus.

Cap. 23.

ANtecedentia sunt ea, quæ sic antece-
dunt consequentia, vt cum ipsis neces-
sario

Aristot. 2,
Topic. c. 2

In Topic.
Cic.

sario cohaereant, qua ratione ab adiunctis distinguuntur. Coniuncta enim nunquam necessario cohaerent cum his, quibus adiuncta sunt. Argumenti ab antecedentibus talis est formula, Ortus est sol igitur dies est. Consequentia vero sunt, quae rem necessario consequuntur: ab eis ducitur argumentum, cum ratio rei dubiae faciens fidem sumitur à consequentibus, hoc modo, Dies est, igitur ortus est Sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in Antoniū, Luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix: probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.

Quomodo antecedentia ab adiunctis distinguuntur.

Arist. 2. Top.
c. 2. Cic.
in Top.

Consequentia quid sint.

Phili. 7

De repugnantibus. Cap. 24.

In Topic.
Quint. li. 5.
cap. 10.

Repugnantia neque certa lege, neque numero inter se desident: qua ratione à contrariis, atque dissimilibus discernuntur: Exempli gratia, amare, et odio habere, contraria sunt: amare verò, & nocere, & ledere,

Repugnantia differunt contrariis & dissimilibus

Argumen-
tum à repu-
gnantibus.

lædere, & conuitijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti à repugnantibus talis est formula, Amat illum, igitur non insectatur illum conuitijs. Hortensius non erat aduersarius Ciceronis aut obtrektor, semper enim est alter ab altero adiutus, & cõmunicando, & monendo, & fauendo.

De clar. or.

De Causis. Cap. 25.

Quid causa sit.

Causa est, quæ sua vi efficit id, cuius est causa: vt vulnus mortis, cruditas mor-

In Top. Ci-
ce. de fato.
Quint. li. 5.
cap. 10.

Genera cau-
sarum sunt
quatuor.
Finis quid
sit.

bi, ignis ardoris. Eius quatuor sunt genera, finis, efficiens, forma, materia. Finis est cuius gratia fit aliquid, vt domus finis est vsus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentũ hoc modo. Cic. contra Epicureos, Hi nõ viderũt, vt ad cursum equũ, ad arandum bouem, ad indagandũ canem: sic hominem ad duas res, vt ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalẽ Deum, contraq; vt tardam

Ar. li. 2. phy-
si. c. 3.

De finib. 2.

He mo ad
intelligẽdũ
& agendũ
est natũ,

alis

aliquam & languidam pecudē ad pastum,
 & procreandi voluptatem, hoc diuinum
 animal ortum esse voluerunt, quo nihil mi-
 hi videtur absurdius. Huius enim loci hæc
 vis est, Homo natus est ad intelligendum
 & agendum, non igitur ad pastum & vo-
 luptatem est ortus. Efficiens causa est à qua
 aliquid est, vt, Sol diem efficit, toto cælo lu-
 ce diffusa: Ab ea est illud Ciceronis contra
 senectutis vituperatores, Caret epulis, aiunt
 extructisq; mensis, & frequētibus poculis:
 caret ergo vinolentia, cruditate, & in som-
 nijs. Cuius loci vis in eo est, quòd vbi causa
 deest, effecta quæ ex illa oriuntur, nullo esse
 modo possint. Et Nisus, vt Eurialium
 seruet, se autorem cædis profitetur.

Efficiens cau-
 sa, quid sit.

Arg. a cau-
 sa efficiēti,

In lib. de se-
 nect.

AEn. lib. 9.

Me me ad sum, qui feci, in me conuertite ferrum
 O Rutili, mea fraus omnis, nihil iste, nec ausus
 Ne potuit.

Arist. 2. Phy-
 si. cap. 3.

Forma est ratio rei & nota, per quam res
 est id, quod est, & à rebus alijs distingui-
 tur, vt, Animus est hominis forma, hic enī
 causa

Forma
 quid sit.

causa est, ut homo sit, eumq; à rebus alijs di-
 stignit. Sic domus, sic navis, sic ignis, sic ter-
 ra, cæterarumq; rerũ sua forma est, vel ar-
 tificiosa, vel naturalis. Ab ea ducitur argu-
 mentũ hoc modo, Animi hominũ immorta-
 les sunt, homines igitur ad æternitatẽ, im-
 mortalitatemq; beatæ vitæ aspirare debent.
 Materia est, ex qua, & in qua res sunt, ut
 statua æs, argentũ patera, corpus hominis.
 Ex materia sic sumitur argumentum, Cor-
 pus hominis mortale est, ab eius igitur soci-
 etate, & contagione immortalis animus se-
 uocãdus est. Ex hoc loco, Regia solis apud
 Ouidiũ, Arma Æneæ apud Virgiliũ, mul-
 ta signa sublata à Verre à Cic. describũtur.
 Ex his causarũ generibus tanquam ex fon-
 te non modo in causis, sed in omni scriben-
 di genere magna argumentorum suppetit
 copia. Licebit igitur diligẽter eo cognito nõ
 modo oratoribus, & philosophis, quorum
 est proprius, sed historicis etiam, & poetis
 multa,

Forma vel
 artifi. tota
 est, vel na-
 turalis.
 Argumentũ
 à forma,

Argumentũ
 à materia.

Locus à cui
 sis in omni
 scribedi ge-
 nere suppe-
 ditat mag-
 nam copã.

Cic. de Na-
 tur. Deo. li.
 4.

Lib. 2. Meta.

Lib. 8.

Actio. 7. in
 Ver.

multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

De effectis. Cap. 26.

In Topic.
Quint. li. 5.
cap. 10.

Efecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorum ut causarum quatuor sunt genera, est enim suus effectus & finis, & efficiētis causæ, itemq; formæ, ac materiæ.

Effecta quid sint, & eorū genera.

Arist. 2. post
c. 17. Cic. in
Top.

Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitio causis intelligitur: ut enim quod effectum est, quæ fuerit causa demonstrat: sic causa effectum indicat. Nam si finis belli pax est, bellum eius pacis, quæ bello quæritur effectus est. Eodemq; modo dies solis effectus est, & homo corporis ac animi, quorum illud materia eius est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum, Ex virtute laus, at ex voluptate nascitur infamia, sequenda est igitur virtus, & voluptas refutanda.

Effecta cognitio causis, & causæ cognitio effectis facile intelligitur.

Argumentum ab effectu.

De ora. li. 2

Eodem illud pertinet: si ærarij copijs

& ad

Et ad belli adiumenta, Et ad ornamenta
pacis utimur, vectigalibus seruiamus.

De Comparatione.

Cap. 27.

Locus à comparatione simplex quidem
est, sed tripliciter tractatur: à cōpara-

In Topic.
Quint. li. 5.
cap. 10.

tione nimirum maiorum, vel minorum,
vel parium. A comparatione maiorū duci-
tur argumentum cum contendimus, ut id,
quod in re maiori valet, valeat in minori.

In Top.

Virgilius.

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finē.

A Enci.

Ab hoc loco ducitur illud Cic. Est ridicu-
lū: ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quæ-
rere, quæ habere non possumus: Et de ho-
minum memoria tacere, literarum memo-
riam flagitare: Et cum habeas amplissimi
viri religionē, integerrimi municipij iusiur-
randum, fidemq; ea, quæ deprauari nullo
modo possunt, repudiare: tabulas, quas idē
dicis solere corrumpi, desiderare. Perinde

In ora. pro
Arch.

enim

Arg. à maio-
ribus ad mi-
nora.

enim est, atque hoc: certiora testimonia in
 causa habemus, non sunt igitur a nobis ta-
 bulae postulandae. Idem pro eodem saxa,
 & solitudines voce respondent, bestiae saepe
 immanes cantu flectuntur, atque consistunt
 nos instituti rebus optimis non poetarum
 voce moueamur? A minoribus ad maio-
 ra ducitur argumentum, ut id, quod in mi-
 nori re valet, valeat in maiori. Cic. in eadem
 oratione. Ergo ille corporis motu (loquitur
 autem de Roscio) tantum sibi amore
 conciliarat a nobis omnibus: nos animorum
 incredibiles motus celeritatemque ingenio-
 rum negligemus: idem enim est, ac si dice-
 ret: omnes Roscium Comaedum, cuius leuius
 erat artificium magnificiebant, nos Archiam
 summum poetam negligemus? Idem in An-
 ton. L. Brutus regem superbum non tulit:
 D. Brutus sceleratum, atque impium regna-
 re patietur Antonium? Ouidius.

Ut corpus redimas ferrum patieris & ignes,
 Arida nec sitiens ora lauabis aqua.

C

Ut

In ora. pro
Arch.

In Topic.

Arg. a mi-
noribus ad
maiora.

Philip. 3.

Vt valeas animo, quicquam tolerare negabis?

At pretium pars hac corpore maius habet.

Et Horatius.

Vt iugulent homines, surgunt de nocte latrones,

Vt te ipsum serues, non expergisceris?

In epist. li. 1.
ad Lolliū.

Arg. a pari-
bus.

Parium autem comparatio nec elationem

In Topic.

habet, nec submissionem, est enim æqualis.
Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa

Consilio iu-
uabant lu-
riscōfalsi,
auxilio O-
ratores.

comparantur, quæ ita ferè concluduntur,
Si consilio iuuare ciues & auxilio æqua

in laude ponendum est, pari gloria debent

esse ij, qui consulunt, & ij quæ defendunt.

At quod primum & quod sequitur igitur.

Huc pertinet illud eiusdē Cic. in Verrem.

Ac. 3.

Si finē edicto prætoris afferunt cal. Ian. cur

non initiū quoq; edicti nascitur à cal. Ian.

De prouin-
cons.

& in alia oratione. Cur eadē resp. quæ me

in amicos inflāmare potuit, inimicis placā

re non possit.

Argumenta
remota arte
tractantur.

De argumentis remotis. Cap. 28.

ARgumenta siue remota siue assumpta
non eo dicuntur sine arte, quod ita sunt

In part.
In Topic.
Quint. li. 5.
cap. 1.

sed

*Sed quòd ea nō parit oratoris ars, sed foris
ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero
in Topicis testimonij nomine complectitur.*

Testimonij
nomine cō
prehen san
tur argumē
ta remota.

*Testimoniū enim in eo loco dicit omne id,
quod ab aliqua re externa sumitur ad faci
endā fidē. Sed ad intelligendū erit facilius,*

Lib. 5. à c. 1.
vsque ad 7.

*si cum Quintiliano in præiudicia, rumorē,
& famā, tormenta, tabulas, iusiurandum,
& testes ea diuidamus: Quæ vt ipsa per se
carent arte, ita summis eloquentiæ viribus
& alleuanda sunt plerumq; & refellēda.*

Argumente
remota sūa
præiudicia,
rumor, fa-
ma, tormē-
ta, tabulæ,
ius iurādū,
& testes,

*Quare genus harum rerū, quæ ad oratorē
deferebantur meditatum in perpetuum ad
vsum similitum rerum, veteres oratores ha-
bebāt. Nunc translatis ab oratoribus ad
iurisconsultos iudicijs, vt veterum oratorū
scripta intelligamus, cognoscenda sunt.*

De præiudicijs & testibus. Cap. 29.

In part.
Quint. li. 5
c. 2. & 7.

*C*Æteris quatuor omissis, quæ facile
intelliguntur, de præiudicijs, et testibus

C ij dicas

Præiudicio
rã tria font
genera.

dicamus. Præiudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt iudicatæ, quæ exempla rectius dicuntur. Iudicijs ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est, qualia in Milonem à senatu facta dicuntur. Aut cum de eadem causa est pronunciatum. Veteres oratores, & pro testibus & contra testes magno labore dicebant, ut è pluribus Ciceronis orationibus, maximeq; oratione pro Flacco apparet. Nunc iudiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama, tormentis, & iureiurando pluribus agendum non sit.

Cicer. pro
Mil.

Oratores o
lim magno
labore dice
bant pro te
stibus, & cõ
tra testes.

De usu & utilitate locorum.

Cap. 30.

Loci multa
meditatione
parati esse
debent.

HOS locos multa cõmentatione, atque meditatione paratos, atq; expeditos, qui volet in dicendo excellens esse, habere debet. Atq; ut quæq; res ad discendum erit

De orat. 2.
in Topic.
Quint. li. 5.
cap. 10.

sus

Suscepta, tum deniq; scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modò cõsiderarit studio adhibito, & usu, pertractata esse possunt. Est enim vtilissimum nosse regiones intra quas venire, & peruestiges, quod quæras. Ubi eum locum omnem cogitatione sepsersis, si modo usum rerum percallueris, nihil te efugiet, atq; omne, quod erit in re occurret, atq; incidet. Ut enim, si aurum cui, quod esset multifariam defossam conmonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa & notas ostenderet locorum, quibus cognitis ille ipse sibi foderet, & id, quod vellet, paruo labore, nullo errore inueniret: sic has argumentatorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant vbi sint. Reliqua cura & cogitatione eruuntur.

*Loci sunt
argumento
rum notæ.*

Qui modus in argumentis adhibendus.

Cap. 31.

C iij Nec

Arg. sunt se-
ligenda.

In Orat. in
part.

Nihil fera
ei⁹ ingenijs,
que sūt dif-
ciplinis ex-
cultā.

Ex locis in-
terdum le-
uia quædā,
aut causis a
liena, aut
non utilia
gignuntur.

Ex locis &
ad preban-
dum, & ad
mouendum
materia pe-
tuntur.

Nec verò imprudenter quisquam vte-
tur hac copia, sed omnia expendet &
seliget. Non enim semper, nec in omnibus
causis, ex iisdem argumentorum momenta
sunt. Iudiciū ergo adhibebit, nec inueniet
solū quid dicat, sed etiam expēdet. Nihil
enim feracius ingenijs, his præsertim, quæ
disciplinis exculta sunt: sed vt segetes fœ-
cunda & vberes, non solum fruges, verum
herbas etiam effundunt inimicissimas fru-
gibus, sic interdum ex illis locis, aut leuia
quædā, aut causis aliena, aut non utilia gi-
gnuntur. Quorum ab oratoris iudicio dele-
ctus magnus adhibebitur. Illud autem in-
telligēdum est ex his locis & ad faciendā
fidem, & ad asserendum motū auditorum
animis materiam peti. Sed quia difficile est,
etiā si locorū naturam cognoueris, ex illis
ea, quæ ad mouēdos animos valent, eruere,
de affectibus mouēdis separatim dicemus,
illud iterum monentes, nihil planè esse siue

ad

ad docendum, siue ad mouendum accom-
modatum, quod ex his supradictis fontibus
non fluat.

De affectibus. Cap. 32.

In orat.
Quint. li. 6.
cap. 3.

In Part.

Maxima vis existit oratoris in homi-
num mentibus permouendis, quod
amplificatione fit. Est enim amplificatio gra-
uior quædam argumentatio, quæ motu ani-
morum consiliat in dicendo fidem. Ea &
verborum genere conficitur, & rerum.
Quæ verba in amplificatione ponenda sint,
tunc dicemus, cum ad elocutionis præcepta
venerimus. Rerum amplificatio sumitur
ex eisdem locis omnibus, quibus illa, quæ
dicta sunt ad fidem: maximeque definitio-
nes valent conglobatæ, & consequentium
frequentatio, & contrariarum & dissimi-
lium, & inter se pugnantium rerum confli-
ctio, & causæ, & ea, quæ sunt orta de cau-
sis, maximeque similitudines, & exēpla: fi-
dæ etiã personæ, muta denique loquantur.

Maximavis
Oratoriseit
in affecti-
bus mouen-
dis.

Qui loci
maximè ad
mouendum
valent.

C iij De

De amplificatione à definitionibus con-
globatis. Cap. 33.

Historie la-
us per am-
plificatione
a definitio-
nibus con-
globatis.

A Definitionibus cōglobatis est illa Ci-
ceronis amplificatio. Historia verò, te-
stis temporū, lux veritatis, vita memoria,
magistra vitæ, nuntia vetustatis, qua voce
alia nisi oratoris immortalitati commenda-
tur. Est & illud ex eodem loco in primis
illustre exemplum eiusdem pro Sestio. Ig-
nari quid gravitas, quid integritas, quid ma-
gnitudo animi, quid denique virtus valeret,
quæ in tempestate sæva quieta est, & lucet
in tenebris, & pulsa loco manet tamen,
atque hæret in patria, splendetq; per se sem-
per, nec alienis vnquam sordibus obsoles-
cit. Ubi sunt quinque quasi definitiones, tum
historia, tum virtutis conglobatæ: rarò enim
adhibetur ab oratore definitio ad amplifican-
dum, quæ genere declaretur, & proprietate.

De orat. 2.

Definitio
quæ gene-
re & propri-
erate decla-
retur, rarò
ad amplifi-
candum
adhibetur.

De amplificatione à consequentium
frequentatione. Cap. 34.

A cono

A&. 7.

A Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio, Constitue nihil opis esse in hac voce, Cuius Romanus sum, iam omnes provincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè patuit, Ciuibus Romanis ista defensione præcluseris.

De amplificatione à contrariarum rerum conflictione. Cap. 35.

Phil. 2.

A Rerum contrariarum conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antoniū: Tam autem eras excors, vt tota in oratione tecum ipse pugnares, vt non modo non coherentia inter se diceres, sed maximè disiuncta atque contraria: vt non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vix tricium tuum in tanto fuisse scelere fatebare, poena affectum querebare. Ita quod propriū meū est, laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti. Nam cum comprehensio

C v sona

Brutū vo-
cat seruato-
rem, Anto-
nium verò
proditorē.

fontiū mea, animaduersione senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum quem contra dicit, laudari à se, eos, apud quos dicit, vituperari. Et in eisdem orationibus. O spe Phil. 10.
Et aculum illud non modò hominibus, sed vndis ipsis, & litoribus luctuosum, cedere patria seruatorē eius: manere in patria proditores? Et in Catilinam. Hoc verò quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobrijs, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud eiusdem in Pisonem et Ga Orati. 2.
binium, Qui latrones igitur, si quidē vos Cō In Pis.
sules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas Consulis, nō capiūt angustie pectoris tui: non recipit leuitas ista: nō egestas animi: non infirmitas ingenij sustinet: non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam graue, tam seueram.

De

De amplificatione à dissimilium & inter se
pugnantium rerum conflictione.

Cap. 36.

pro Ros.
Com.

A Dissimilium & inter se pugnantium
rerum conflictione sumpta est elegans
ter amplificatio Ciceronis, Qua in re mihi
ridicule es visus esse inconstans, qui eundem
& laederes, & laudares, & virum optimum
& hominem improbissimum esse dices:
eundem tu & honoris causa appellabas,
& virum primarium esse dicebas, & socium
um fraudasse arguebas.

De amplificatione à causis conglobatis
& his, quæ sunt orta de causis

Cap. 37.

In Oratio.
pro Sestio.

CAUSÆ etiam, & ea quæ sunt de causis
orta, multum valent ad amplificandum,
si conglobentur: Cicero multas, & varias
causas propter quas multi essent ab eo a-
lieniore, iunxit hoc modo, Cum alij me
suspensione periculi sui non defenderent,
alij

alij veterere odio bonorum incitarentur, alij inuiderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij vlcisci dolorem suum aliquem velent, alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum ociumq; odissent, & ob hasce causas tot, tamq; varias, me vnum de poscerent. Orta verò de causis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium, *Doletis tres exercitus P. R. interfectos, interfecit Antonius: Desideratis clarissimos ciues, eos quoque vobis eripuit Antonius: Autoritas huius ordinis afflicta est, afflixit Antonius: Omnia deniq; quæ postea vidimus mala (quid autem mali non vidimus?) si rectè ratiocinabimur, vni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Mezentij immanem crudelitatem auget Eüander apud Virgilium.*

Tres exercitus pop. Roma. in bello civili Cæsaris & Pompeij sunt interfecti.

Phil. 2.

Lib. 2.

Quid memorem infandus coedes? quid facta tyranni
 Effera? Dÿ capiti ipsius, generiq; reseruent.
 Mortua quæ etiam iungebat corpora viuis,
 Componens manibusq; manus, atq; oribus ora,
 Tormenti genus, & sanie taboq; fluentes
 Complexu in misero, longa sic morte necabas.

De amplificatione à similitudine atque
exemplo. Cap. 38.

In Ver. a. 6.
7.

Cicero Verris auaritiam, qua multorū
bona deuorauerat, exemplis exaggera-
uit his verbis. Non enim Charybdim tam
infestam, neque Scyllam nautis quàm istū
in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius
etiam ex hoc loco pulchritudinem Æneæ
pulcherrimis carminibus amplificauit.

Ænci. 3.

Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
Os, humerosque deo similis: namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & letos oculis adflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flavo
Argentum, pariusue lapis circumdatur auro.

Idem mirificè expressit vim, qua Æneas
in Turnum hastam coniecit.

Ænci. 12,

Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali concita nunquam
Tormento si saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus: volat atri turbinis instar,
Exitium dirum hasta ferens.

Pro Mil.

Ab exemplis verò est illa Ciceronis ampli-
ficatio pro Milone, quamobrem vteretur
cade

eade confessione Titus annius, qua Hala,
 qua Nasica, qua Opimius, qua Marius
 qua nosmetipsi. Et in Catilinam, An vero
 vir amplissimus. P. Scipio Pontifex maxi-
 mus Tiberium Gracchum mediocriter la-
 befactantem statum Reip. priuatus inter-
 fecit: Catilinam vero orbem terræ cæde atq;
 incendijs vastare cupientem nos Consules
 perferemus? nam illa nimis antiqua præ-
 tereo, quòd Q. Seruilius Hala Sp. Melium
 nouis rebus studentem manu sua occidit.

De fictis personis & mutis rebus

Cap. 39.

Cicero in oratione pro Cælio Appio Cæ-
 co vita olim functo sermonem attribuit.

Magnam vim habet ad animos permouendos cum mutis personis sermonem damus.
 Illa etiam oratio ad permouendos animos
 magnam vim habet, cum mutis personis ser-
 monem damus, vt Cicero fecit contra Cati-
 linam, Etenim si mecum patria, quæ mihi
 vita mea multo est charior, si cuncta Italia,
 si omnis Respub. loqueretur. M. Tulli

quid

quid agis? & ea, quæ sequuntur. Eandem etiam in eadem oratione cum Catilina loquentem facit eleganti oratione, cuius initium est, Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine te. Fecit & Lucanus eandem cum Iulio Cæsare loquentem, priusquam ille Rubiconem fluvium, qui dirimit Galliam ab Italia, transiret.

Lib. 2.

Ventum est parvi Rubiconis ad undas
 Ingens vis, duci patriæ trepidantis imago,
 Claræ per obscuram vultu mestissima noctem:
 Turrigero canos effundens vertice crines
 Cæsareæ proceræ, nudisque astare lacertis,
 Et gemitu permixta loqui. Quò tenditis ultra,
 Quò fertis mea signa viri? si iure venitis,
 Si ciues: huc usque licet.

Quæ sint ad amplificandum adhibenda.

Cap. 40.

In partit.

SI causa patitur, ea sunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur: quorum est duplex genus. Alia enim magna natura videntur, alia usu. Natura

Ad amplificandum adhibenda sunt, quæ magna habentur.

Duplex est genus rerum magnarum.

ut

ut cœlestia, ut diuina, ut ea, quorum obscura
 causa, ut in terris, mūdoq̄ admirabilia,
 quæ sunt: ex quibus similibusq̄, si attēdas,
 ad augendum multa suppetunt. Vsu habēta
 tur magna, quæ videntur hominibus aut
 prodesse, aut obesse vehementius: quorum
 sunt genera ad amplificādum tria. Nam
 aut charitate mouentur homines, ut Dei,
 ut patriæ, ut parentum: aut amore, ut fra-
 trum, ut coniugum, ut liberorum, ut fami-
 liarium: aut honestate, ut virtutum, maxi-
 meq̄ earum, quæ ad cōmunionem hominū
 & liberalitatem valent. Ex his & cohōra-
 tiones sumuntur ad ea retinenda, & in
 eos à quibus ea violata sunt, odia incitātur,
 & miseratio nascitur, proprius locus augē-
 di in his rebus, aut amissis, aut amittendi
 periculo. Quauis enim neque ad proban-
 dum, neq; ad amplificādum adhiberi quic-
 quam potest, quod ex locis petitum non sit,
 tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad am-
 pli-

Rerum vſa
 magnarum
 generum sunt
 ad ampli-
 ficandū tria.

Maxime
 mouentur
 homines
 honestate
 virtutum
 quæ ad cō-
 munionem
 hominum
 valent.

Quæ petū-
 tur è locis
 ad ampli-
 ficandū ma-
 gna esse de-
 bent.

In Catilin.
Or. 4.

plificandum magna esse debent. Sic fecit Ci-
cero in Catilinam cum ait, *Qua propter de
summa salute vestra & populi Romani P.
C. de vestris cōiugibus ac liberis, de aris ac
focis, de fanis ac templis, de totius vrbis te-
etis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de
salute Italia, deq; vniuersa Rep. decernite
diligenter, vt instituistis ac fortiter. Pleraq;
omnia sumpta sunt è loco àb adiunctis, sed
sunt vsu magna. Virgilius etiam cum Iulij
Cæsaris deplorat mortem à rebus natura
magnis, quas ad locos supradictos referre
tamen possis, amplificationem duxit.*

Quæ petun-
tur è locis
ad amplifi-
candum ma-
gna esse de-
bent.

Georg. 1.

*Ille etiam extincto miseratus Cesare Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit:
Impiaq; eternam timuerunt secula noctem.*

*Quam vsque ad libri finem elegantissime
prosequitur.*

Quid in amplificatione seruandum.

Cap. 41.

In part.

Nihil in amplificatione nimis enucle-
andum est. Minuta est enim omnis

Minuta est
omnis dili-
gentia.

D dilis

diligentia, hic autem locus gr̄adia requirit.

Illud est iudicij, quo quaq; in causa genere

Quo gene-
re amplifi-
cationis v-
tendū in ex-
ornatione.

vtamur augēdi: in illis enim causis quæ ad
delectationem exornantur, ij loci tractandi

sunt, qui mouere possunt expectationem,

In cohorta-
tionibus bo-
norū & ma-
lorum enu-
meratio per
amplifica-
tionem tra-
ctanda est.

admirationem, voluptatem. In cohortatio-

nibus autem bonorum ac malorum enume-

rations & exempla valent plurimum. In

iudicijs accusatori fere quæ ad iracūdiam,

reo plerūque quæ ad miserationem perti-

nent. Nonnunquam tamen accusator mis-

ericordiam mouere potest, & defensor

iracundiam.

Cur quædam inuentionis præcepta ad causarū

genera dētur accōmodata: & de dignitate

exornationis. Cap. 42.

ET si ex supradictis fontibus omnis ad

omnem orationem manat inuentio, ta-

men veteres oratores de generibus causa-

rum (vt discentium minuerent laborem)

seorsū præcepta tradiderūt. De præceptis

autem

autem exornationis in primis dicendū est.

De Orat. 2.

Nam & latum genus est saneq̄ varium,
ut quod ad laudandos claros viros, & ad
improbos vituperandos suscipiatur: ad ali-

Laus gene-
ris demon-
stratiui.

Quint. li. 3.
cap. 9.

orum etiam vel animalium vel carentium
anima laudem vel vituperationem adhibe-
tur, ut Cicero laudes Pompeij in Oratione
pro lege Manilia, Siciliae in actionibus in

3. Act. 4.

Verrem, studiorū verò humanitatis in ora-
tione pro Archia poëta exornauit. Accedit
etiam ad eius commendationem, quòd nul-
lum est genus orationis, quod aut vberius
ad dicendum, aut vtilius ciuitatibus esse pos-
sit, aut in quo magis orator in cognitione vir-
tutum vitiorumque versetur. Conficitur au-

Animi mo-
tus leniter
in exorna-
tione tractā-
tur.

Arist. lib. 1.
Rhet. c. 6. &
Quinti. li. 3.
cap. 9.

tem genus hoc dictionis ad animi motus le-
niter tractandos, magis quam ad fidem fa-
ciendā, aut cōfirmandū accommodatè. Pro-
priū enim laudis est res amplificare & orna-
re. Quā ob causam Aristoteles, & postea
Cicero, & Quintilianus idoneam maximè

D ij inter

Exornatio
maxime i-
donea ad
scribendū.

inter omnia genera causarum existimaverunt adscribendum exornationem.

Ex tempore præterito quomodo laus
ducatur. Cap. 43.

Laus vino-
rum in duo
tempora di-
uiditur.

Laus mor-
torū i tria
tempora di-
uiditur.

Dupliciter
tractatur
laus eorum
quæ ante ho-
minē sunt.

Laus hominum, cuius cognita præcepta
facile ad res aliàs transferentur, diuidi-
tur in tēpora, quodque ante eos fuit, quoꝝ
ipsi vixerunt. In his autem qui vita functi
sunt, etiam quod est in secutum. Ante ho-
minem patria, ac parentes, maioresq; erūt,
quorū duplex tractatus est: aut enim respō-
disse nobilitati pulchrū erit, aut humilius ge-
nus nobilitasse factis. Illa quoq; interim ex
eo, quod ante ipsum fuit tempore trahetur,
quæ respōsis, vel oraculis, vel signis futurā
claritatem promiserint, vt in diuo Ioanne
Baptista, multisq; aliis viris sanctissimis.

Quint. li. 3.
cap. 9.

De tempore quo vixit is, qui laudatur.

Cap. 44.

Laus homi-
nis ex ani-
mo & cor-
pore, & re-
bus externis
petenda est.

Ipsius laus hominis ex animo, & corpo-
re, et extra positus peti debet. Externa sūt,

Quint. li. 3.
cap. 9.

ut

Cicer. de
orat.

ut educatio, opes, diuitiæ, propinqui, amici,
 potentia, gratia, cæteraq; huiusmodi. In cor-
 pore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo,
 & his similia. Qui hæc habuerit, laudabi-
 tur, quòd bene illis sit vsus: si non habuerit,
 quòd sapienter caruerit: si amiserit, quod
 moderate tulerit. Et quamuis & corporis,
 & fortuita quæ dicuntur, quæ dicatur bo-
 na in se veram laudem non habeant, quæ
 deberi virtuti vni putatur, tamen quòd ipsa
 virtus in earum rerum vsu ac moderatione
 maximè cernitur, tractanda etiam in lauda-
 tionibus hæc sunt. In quibus est summa laus
 nò extulisse se in potestate, nò fuisse insolèn-
 tē in pecunia, non se prætulisse alijs propter
 abūdantiā fortunæ: ut opes & copiæ, nò su-
 perbiæ videātur ac libidini, sed bonitati, ac
 moderationi facultatē ac materiā dedisse.

In part.

Inter corporis verò bona, forma, quæ virtu-
 tē significat, facile laudatur, quod elegantis-
 simè Latinus poëta his verbis significauit.

Virtus in
 externarū
 rerum vsu
 ac modera-
 tione maxi-
 me cerni-
 tur.

Inter bo-
 na corporis
 forma ex-
 celit.

D iij Tutus

Tutatur favor Euryalum, lachrymæque decoræ,
 Grator & pulchro veniens in corpore virtus,

Aen. 5.

Ceterarum
 rerū leuor
 animi sem-
 per vera est
 laus.

Sed horum omnium leuior, at animi semper
 vera est laus: quæ quoniam à virtute profi-
 ciscitur, de illa nunc dicendum est.

Quint. li. 3.
 c. 7.

De animi bonis, & virtute quæ scientia
 cernitur. Cap. 45.

Virtus aut
 scientia cer-
 nitur aut a-
 ctione.

Virtutis duplex est vis: aut enim scien-
 tia cernitur virtus, aut actione. Nam
 quæ prudentia, quæque grauiſſimo nomine
 ſapientia appellatur, hac ſcientia pollet va-
 na, quæ verò moderandis cupiditatibus re-
 gendisq; animi motibus laudatur, eius eſt
 munus in agendo. Prudentia eſt rerum ex-
 petendarum, fugiendarumque ſcientia.
 Sapientia autem virtutum omnium prin-
 ceps, eſt diuinarum humanarumque re-
 rum ſcientia. Sunt autem alie quaſi mi-
 niſtræ comitesque ſapientie: quarum
 altera, quæ dialectica dicitur, quæ ſunt
 in diſputando vera atque falſa diſtinguit,

In part.

Prudentia
 quid ſit.

Officio. 2.

In Part.

Dialectica
 & oratoria
 quaſi mini-
 ſtræ ſunt &
 comites ſa-
 pientie.

G

Et iudicat: altera est oratoria. Nihil enim est aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia, quæ ex eodem hausta genere, quo illa in disputando vberior est, atque latior, et ad motus animorum, vulgiq̄ue sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

Eloquentia est copiose loquens sapientia.

De virtute quæ in actione consistit.

Cap. 46.

Arist. li. 7.
thet. c. 9.

Virtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Iustitiam, Fortitudinem,

Tres sunt partes virtutis in actione positæ.

Offic. 1.

et temperantiam. Iustitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, et rerum contractarum fi-

Iustitia quid sit.

In part.

de versatur. Illa erga deum religio, erga parètes pietas, vulgo autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animaduertendi lenitas, amicitia in benevolentia

Iustitiæ partes.

De inuēt. 2.

nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, et laborum perpeſſio,

Fortitudo quid sit.

D iij cuius

Temperan-
tia quid sit.

cuius est liberalitas in usu pecunie. Temperantia est rationis in libidinem, atq; in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemq; maximè consequens, verecundia est.

Verecundia
est custos
virtutū o-
mnium.

In Part.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda.

Cap. 47.

Singularū
virtutū sūt
certa quædā
officia.

ET quoniam singularum virtutum sunt certa quædā officia, ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur: erit explicandum in laude iustitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum huiusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulpitij laus apud Ciceronem, Nec verò silebitur admirabilis quædā, & incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicandis, scientia. Omnes, qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cum Ser.

De orat. 2.

Phil. 9.

Sulpi-

Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis iurisconsultus, quam iustitiae fuit. Itaque quae proficiscebantur à legibus, & à iure civili, semper ad facilitatem, aequitatemque referebat: neque constituere litium actiones malebat, quam controuersias tollere. Itemque in cæteris res gestæ ad cuiusque virtutis genus, & vim, & nomē accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento, ac præmio: quæ verò etiam cum labore & periculo ipsorum, hæc habent vberissimam copiam ad laudandum, quod & dici ornatisime possunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructosa alijs, ipsi autem laboriosa, aut periculosa aut certe grauita. Drances apud Virg. ita Æneam alloquitur.

Res gestæ ad cuiusque virtutis nomē, & vim sunt reuocandæ.

Que virtus præstantis viri sit.

Aen. li. II.

ò fama ingens, ingentior armis.

Vir Troiane, quibus cælo te laudibus equem?

Iustitiæ ne prius mixer, belline laborum?

Hinc

Hinc Seruium Sulpitium mirificè Cicero laudat: quòd difficillimo Reip. tempore, graui periculosoque morbo affectus, autoritatem Senatus, salutemque pop. Rom. vitæ suæ præposuerit, cōtraque vim grauitatemque morbi contenderit, vt ad castra Antonij, quo Senatus eum miserat, perueniret. Magna etiam illa laus & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos: non fractum esse fortuna: retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in graui ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem & orationem stabilem ac non mutatam commendat, & eius infractum & excelsum animum extollit. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine prestabiles: aut nouitate primæ: aut genere ipso singulares. Eiusmodi rerū plenæ sūt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Iulium Cæsare

Philip. 9.

Magna est
laus tulisse
casus sapi-
enter aduer-
sos.

Quæ res in
laudatione
ponendæ.

*Cæsarem laudat: neque enim parvæ, neque
vfitatæ, neque vulgares admiratione, aut
omnino laude dignæ videri solent. Est etiã
cum cæteris præstantibus viris comparatio
in laudatione præclara. Sic apud Virgilium
Augustus Cæsar cum his comparatur, quor-
um erant illustres victoriæ.*

Li. Aen. 6.

*Nec verò Alcides tantum telluris obivit,
Fixerit eripidem ceruam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber agens celsò Nisæ de vertice tigris.*

Phil 3.

*Et Cicero in Philippicis M. Antonium
cum Tarquinio superbo comparat: & D.
Bruti, qui regnare nõ patiebatur Antoniũ
beneficia in R. ep. maiora esse docet, quã
L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.*

*De tempore, quod finem hominis in
sequitur. Cap. 48.*

N*Ec mors eorum quorum vita lauda-
bitur, silëtio præteriri debebit: si mo-
do quid erit animaduertendum, aut in ipso
genere mortis, aut in ijs rebus, quæ mortem
erunt*

Que sunt
laudanda in
tempore q̄
finem hono-
ris insequi-
tur.

Liberi pa-
rentibus, vr-
bes condi-
toribus, in-
uenta nu-
teribus lau-
de afferūt.

erunt consecutæ. In tempore autem, quod fi-
nem hominis insequitur in sunt habiti post
mortem honores, decreta virtutis præmia,
res gestæ iudicijs hominū comprobata. Af-
ferunt etiam laudem liberi parentibus, vr-
bes conditoribus, leges latoribus, artes in-
uentoribus, nec non instituta quoq̄ authori-
bus, Hinc est illud Ciceronis de Servio Sul-
picio. Quanquam nullum, monumentū cla-
rius Ser. Sulpitius relinquere potuerit, quā
effigiem morum suorum, virtutis, constan-
tiæ, pietatis, ingenij filium, cuius luctus aut
hoc honore vestro, aut nullo solatio levari
potest. Et in alia oratione: Romulum, qui
hanc urbem condidit, ad deos immortales
beneuolentia fama q̄ sustulimus. Ouidius lau-
dem eorum, qui astrorum scientiam inuene-
rūt, his elegatissimis carminibus celebrauit.

Quint. li. 3.
c. 9.

Phil. 9.

In Cat.

Fast. lib. 1.

Fælices animæ, quibus hæc cognoscere primum
Inq; domos superum scandere, cura fuit.
Credibile est illos pariter vitijq; iocisq;
Altius humanis exeruisse caput.

Non

Non Venus, & vinum sublimia pectora fregit,
 Officiumq; fori, militiaq; labor.
 Nec leuis ambitio, perfusaq; gloria fuco,
 Magnarumue fames sollicitavit opum.
 Adnouere oculis distantia sidera nostris
 Ætheraq; ingenio supposuere suo.

Quint. li. 3.
 cap. 9.

Omnis ordo supradictus in vituperatione
 constabit tantū in diuersum, id, quod in ora-
 tionibus Ciceronis in Pisonem, in Vati-
 nium, in M. Antonium, maximeq; ex secu-
 da Philippica animaduertere licet.

De laude urbium. Cap. 49.

Quint. li. 3.
 cap. 9.

Laudantur vrbes similiter atque homi-
 nes. Nam pro parente est cōditor, &
 multum authoritatis affert vetustas, & vir-
 tutes ac vitia circa res gestas, eademque in
 singulis. Illa propria, quæ ex loci positione,
 ac munitione sunt. Ciues illis vt hominibus
 liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud
 Virgil. de vrbe Roma.

Vrbes simi-
 liter atque
 homines
 laudantur.

Ænci. 6.

En huius, nate, auspicijs illa inclyta Roma.
 Imperium terris, animos equabit olympo,
 Septemque vna sibi muro circumdabit arces
 Felix prole virum.

Idem

Idem etiam poeta Italiae laudes elegantissime celebravit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

De deliberatione. Cap. 50.

Exornationis præcepta multum conferunt ad deliberationem.

Quæ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiã dicendam valent: quia plerumq; eadẽ illic laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio dãdo, sententiãq; dicenda. Sunt autem & in suadendo, & in dissuadendo tria primum s̄ estanda: quid sit de quo deliberetur: qui sint, qui deliberent: qui sit, qui suadeat,

Aristot. li. 3.
cap. 9.
Quint. li. 3.
cap. 10.
De orat. 2.

Tria sunt spectanda in suadendo, v. l. dissuadendo.

Quint. li. 3.
cap. 10.

De re, de qua deliberatur.

Cap. 51.

Rem, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum hæc erit quæstio sola, aut potētissima. Sæpe enim accidit vt prius dicamus, ne si possit quidem fieri, esse faciendum: deinde fieri

Arist. lib. 3.
cap. 6. & 7.
Quint. li. 3.
cap. 10.

non

non posse. Cum autem de hoc quaeritur,
 coniectura est, ut, An Rex Emanuel ter-
 ras ultra Oceanum sit inuenturus. Sic ait
 Cicer. Pacem cum M. Antonio esse nola
 quia turpis est, quia periculosa, quia esse
 non potest. Quae tria diligentissime in ora-
 tione explicat. Quaedam & fieri posse,
 & futura esse credibile est, sed aut alio
 tempore, aut alio modo. Partes suaden-
 di in uniuersum sunt tres, prima est, ut
 doceamus effici posse id, quod suademus:
 secunda deinde honestum esse: postremo
 verò esse utile. In primis itaque videndum
 est an effici possit id, quod suademus, nam
 si quid effici non possit, deliberatio tollitur,
 quanuis & honestū & utile sit. videndum
 etiā est quā facile possit: nā quae perdiffi-
 cilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici
 non possint. Et cum de necessitate attende-
 mus, & si aliquid non necessarium videbi-
 tur, videndum tum erit, quā sit magnum.

Quod

Phil. 7.

Quint. ll. 3.
cap. 10.

Arist. Rhe.
lib. 1. cap. 4.
Cice. de o-
rat. 2.

Partes sua-
dendi sunt
tres.

Si quid ef-
fici non po-
test delibe-
ratio tolli-
tur.

Lib. 8. dec. 3

Quod enim per magni interest, pro necessa-
 rius ape habetur. Est apud T. Liviū præcla-
 ra P. Scipionis oratio, in qua & posse Anni-
 balem in Africa vinci demonstrat: & ad
 dignitatē populi Romani, famamq; apud
 reges, gentesque externas pertinere, non ad
 defendendam modò Italiam, sed ad infe-
 rēda etiam Africæ arma, videri Romanis
 animum esse: & in primis esse vtile requi-
 escere aliquando diu vexatam Italiam, vri
 popularique inuicem Africam.

De his, qui deliberant. Cap. 52.

Diversi sunt deliberantium animi: &
 siue consultant plures, siue singuli, in
 vtrisque differentia est. Quia & in pluri-
 bus multū interest, senatus sit, an populus:
 Romani, an Hispani, an Galli: & in sin-
 gulis, Cato an Cicero, Cæsar an Pompeius
 deliberet. Proinde intuēda sexus, dignitas,
 ætas, sed mores præcipuè discrimen dabūt.

Quint. II. 3.
cap. 10.Multū inte-
rest quis de
liberet.Præcipue in-
tuendi mo-
res eius, qui
deliberat.Duo

In part.

Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctū, & agreste, quod antefert semper utilitatē honestati: alterum expolitū, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

De prima parte suadendi.

Cap. 53.

Arist. lib. 1.
rhet. c. 6.
Offic. 1.

Si honestatis pulchritudo cerni oculis posset, mirabiles sui amores excitaret.

Magna est honestatis pulchritudo.

In Part.

Sed quoniam genus hominum ad honestatem natum malo cultu, pravisque opinionibus corruptum est, diligenti cohortatione opus est. Et honesta quidem apud honestos suadere facillimum est: si verò apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur, exprobrare diuersam vitæ sectam, cauendum est. Et animus deliberantis non sola virtutis commendatione permouendus, sed laude, vulgi opinione, & secutura utilitate, aliquanto verò magis obiiciendo aliquos, si diuersa fecerint, metus. Nam præter id, quòd his leuissimi cuiusque animus facili-

Facile est honesta apud honestos obtinere.

Quint. li. 3.
cap. 10.

Leuissimi cuiusque animus facillime terretur.

E me

me terretur, nescio an naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor, quam spes bonorū. Genus est enim eiusmodi (ait Cic.) quod vestros animos excitare atq; inflāmare debet, in quo agitur pop. Ro. gloria, quæ vobis à maioribus, cum magna in omnibus rebus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorū, atq; amicorū, pro qua, multa maiores vestri magna, & graua bella gesserunt: aguntur certissima pop. Ro. vectigalia, & maxima, quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. Sola virtutis commēdatione incendit militum animos Cato apud Lucanum ad aggrediēdum iter difficillimum & periculosissimum.

O quibus vna salus placuit mea castra secutis
Indomita ceruice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosq; labores.

Lib. 9.

Quam orationē pulchra illa claudit sentētia.

Serpens, sitis, ardor, arena,
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris.
Letius est, quoties magno sibi constat, honestum.

Sæpe

Sæpe etiam controuersia inter hominũ sententias in illo est, vtrum sit honestius. Affirmant autem viri sapientissimi omne officium, quod ad coniunctionem hominũ, & adtuendam societatem valet, anteponendũ esse illi officio, quod cognitione & scientia continetur. In ipsa autem cõmunitate sunt gradus, ex quibus, quid cuiq; præstet, intelligi potest, vt prima Deo Optimo Max. secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Ex quibus atque similibus intelligimus, quomodo hanc suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus.

Quæ officia quibus anteponeoda

De utilitate. Cap. 54.

Facile, magnum, iucundum ad utilitatis quæstionem pertinent.

AN sit autem facile magnum, iucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet utilitatis. Suasor itaq; vel omnia hæc, vel eorum pleraq; inesse in eo, quod suadet, ostēdet. Ilioneus his verbis alloquitur Latinum regem apud Virgilium.

Arist. lib. 1. Rhet. c. 6. Quinti. li. 3. cap. 10

E ij

D js

Dijis sedem exiguam patrijs, lictusq; rogamus
 Innocuum, & cunctis vndamq; auramq; patentem.
 Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
 Fama leuis, tantiq; abolescet gratia facti.

Qui verò dissuadet, ille difficile, paruum, in
 iucundum, periculosum monstrabit. Hoc modo
 Fabius Maximus apud T. Liuium
 ne P. Scipio in Africam traiciat, contēdit:
 cū Annibal hostis in columi exercitu quar-
 tumdecimū annum Italiam obsideat. *Nā*
 nunc quidem præterquam quòd & in Ita-
 lia & in Africa duos diuersos exercitus ale-
 re ærariū non potest, præterquam quòd vn-
 de classes tueamur, vnde cōmeatibus præbē-
 dis sufficiamus nihil reliqui est: periculi tā-
 dem quantū adeatur, quem fallit? Deinde
 grauius & sapiēter difficultates multas, et
 pericula commemorat, quæ futura sint, ni
 consul vterque in Italia retineatur. Eodem
 etiam modo propositis duobus vtilibus,
 vtrum sit vtilius controuersia est. Cum autē *De orat. 2.*
 species vtilitatis cum honestate certat, qui

vtilis

utilitatem defendet, enumerabit cōmoda pa-
cis, opum, potentia, vectigaliū, praesidij, mi-
litum, utilitatesq; ceterarū rerum, quarum
fructum utilitate metimur: itemq; incom-
moda contrariorum. Ex his locis Catilina
apud Salustium ad nefarium facinus, quod
ille maximū atq; pulcherrimum vocat, con-
iuratos hortatur, *Vobis (inquit) est domi in-
opia, foris aēs alienū, mala res, spes multo as-
perior, deniq; quid reliqui habemus praeter
miseram animā? Quin igitur expergiscimi-
ni? en illa, quā saepe optastis, libertas: praes-
terea diuitiae, decus, gloria in oculis sita sūt.*
Curio similiter apud Lucanū specie utilita-
tis Iuliū Cæsarem ad ciuile bellū hortatur.

Salust. de
Catil.

Lib. I.

Bellancem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum: facili si praelia pauca
Gesseris euentu: tibi Roma subegerit orbem.

Qui ad dignitatem impellet, maiorū exem-
pla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa col-
liget, posteritatis immortalem memoriam
augebit, utilitatem ex laude nasci defendet,

Utilitas sc̄a
per cū dig-
nitate con-
iuncta est.

E iij sem.

semperque eam cum dignitate esse coniunctam.
 Hæc autem exercitatio defendendi speciem
 utilitatis contra honestatem, in qua una ve-
 ra est utilitas, ad scholarum exercitationes
 utilis est: nam & iniquorum ratio noscenda
 est, ut melius æqua tueamur.

Quint. li. 3.
 cap. 10.

De eo qui suadet. Cap. 55.

Suadere ali-
 quid, aut dis-
 suadere gra-
 uissimæ est
 personæ.

Multum etiam refert, quæ sit persona
 dicentis, suadere enim aliquid, aut
 dissuadere gravissimæ est personæ. Nam
 & sapientis est, consiliū explicare suum de
 maximis rebus: & honesti & disertis, ut
 mente providere, authoritate probare, ora-
 tione persuadere possit. Nunc (ait Cic.)
 cum & autoritatis in me tantum sit, quã-
 tum vos honoribus mandandum esse volu-
 istis: & ad agendum facultatis tantum,
 quantum homini vigilantis ex forensi usu
 prope quotidiana dicendi exercitatio potuit
 afferre: certe, & si quid in dicendo consequi
 possum, ijs ostendam potissimū, qui ei quoque
 rei

De orat. 2.
 Quint. li. 3.
 cap. 10.

Pro leg.
 Man.

Quint. li. 3.
cap. 10.

rei fructum suo iudicio tribuerunt. Antea
acta vita si illustris fuit, aut clarius genus,
aut ætas, aut dignitas affert expectationē,
videndum est ne quæ dicuntur, ab eo qui
dicit dissentiant. Hoc egregie seruauit Vir-
gilius in Latino rege, quem sic dicentem in-
troducitur.

Aen. li. 2.

Olli sedato respondit corde Latinus
O prestans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tantome impensius æquum est,
Consulere, atq; omnes metuentem expendere partes.

At his cōtraria summissiorē quendā modū
postulant. Nam quæ in alijs libertas est,
in alijs licētia vocatur & quibusdā sufficit
authoritas, quosdam ratio ipsa ægre tuetur.

Quædam in deliberatione obseruanda.

Cap. 56.

Arist. lib. 1.
the. cap. 8.
De Orat. 2.
Quint. li. 1.
cap. 10.

AD consilium de Repub. dandum ca-
put est nosse Rempublicam, ad di-
cendum verò probabiliter nosse mores ciui-
tatis, qui quia crebro mutatur, genus quoq;

Ad dicendū
probabili-
ter mores
ciuitatis
cognoscēdi

E iij ora

Minori appa-
ratu a-
pud sapien-
tes dicendū

Concio ca-
pit omnem
vim orati-
onis.

Exéplorū
maxima est
vis ad sua-
dendum.

Experimen-
tum est ve-
lut quoddā
rationis te-
stimoniū.

orationis est saepe mutandum. In senatu mi-
nori apparatu dicendum est, sapiens enim
est consilium, multisq; aliis dicendi relin-
quendus locus, vitanda etiam ingenij, ostē-
tationisq; suspitio. Concio capit omnem vim
orationis, & gravitatem, varietatemque
desiderat: maximaq; pars orationis admo-
uēda est ad animorum motus. Hoc videre
est in quibusdam Ciceronis orationibus cō-
tra M. Antonium in senatu habitis, quæ cū
sint elegantes & disertæ, nullum tamen ap-
paratū habent. At oratio pro lege Mani-
lia, & orationes de lege Agraria, multo
magnificentius habent, & ornatius genus
dicendi. Vis autem ad suadendum exem-
plorum est maxima, aut recentium, quo no-
tiora sunt, aut veterum, quo plus authori-
tatis habent. Plerunq; enim videntur respō-
dere futura præteritis, habeturq; experimē-
tum velut quoddam rationis testimonium.
Suadet Fabius Maximus in senatu, ne P.

Scipio

Arist. lib. 1.
Rhet. cap. 9.
Quint. li. 3.
cap. 10.
Cic. in par.

Scipio Annibale in Italia relicto in Africa
 traiciat: Dies me deficiat (inquit) si
 reges imperatoresq; temerè in hostium ter-
 ras trãsgressos, cum maximis cladibus suis,
 exercituũq; suorum enumerare velim. De-
 inde vetus affert Atheniensium exemplũ,
 qui classe in Siciliam transmissa, rempubli-
 cam suam in perpetuum afflixerunt. Et
 nouum M. Atilij, qui in ea ipsa Africa
 annis ante quadraginta in praelio victus &
 captus est. Sequebatur, vt ea, quæ iudicijs
 accõmodata sunt, explicarẽtur: sed quia iu-
 diciorum mutata ratio, vt ea præcepta pa-
 rũ sint necessaria, efficit, & ex orationibus
 Ciceronis, & locis supradictis, tum etiam
 his, quæ de partibus orationis dicentur, fa-
 cile cognosci possunt: sequitur vt de secunda
 parte Rhetoricæ dicamus.

De arte Rhetorica

LIBER, II.

De dispositione. Cap. I.

*Ecūdus hic liber dispositio-
 sitionis præcepta contine-
 bit, quæ oratori perusa-
 tilia sūt, & maximè ne-
 cessaria. Quid enim di-
 ligēter argumēta inuenisse cōferet, nisi pari
 diligētia, quæ inuenta sunt, collocētur? Ex-
 cellentis ducis virtus non magis in deligē-
 do fortissimo & strenuissimo quoq; milite
 ad bellum, quàm in instruenda ad pugnam
 acie cernitur: & si quam in corporibus no-
 stris, aliorum uè animalium partem permu-
 tes atq; trāsferas, licet habeat eadē omnia,
 prodigiū sit tamen. Et artus etiam leuiter
 loco moti perdūt, quo viguerūt vsus: & tur-
 bati exercitus sibi ipsi sunt impedimēto. Sic
 oratio carēs hac virtute, tumultuetur neces-
 se est,*

Quint. li. 7.
 in præfa.

se est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat sibi: multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errās: nec initio, nec fine proposito, casum potius quàm cōsiliū sequatur. Qua propter hic liber dispositioni feruiat. Est autē dispositio rerum inuentarū in ordinē distributio. Cuius in infinita quaestione ordo est ferè idē, qui expositus est locorum. In definita autem adhibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinet.

De inuēt. 1.

In part.

In proposito qui ordo dispositionis fit tenendus.

In part.

Atq; eo fit, vt utamur Exordio, Narratione, Confirmatione, Peroratione. Hæ sunt enim quatuor orationis partes, per quas inuēta distribuimus. Quarū duæ valēt ad rē docendā, narratio & cōfirmatio: ad impellendos animos duæ, principium & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

Cur in causa orationis partibus utamur.

Duæ partes orationis valent ad rem docendā, ad impellendos animos duæ

2 De Exordio. Cap. 2.

De inuent.

Quint. li. 4, cap. 1.

EXORDIUM est oratio animi auctoritatis idoneè comparans ad reliquam dictionem. Id fieri tribus maximè rebus in-

Quid sit exordium.

ter

Auditor in
exordio be-
neuolus, do-
cilis & attē-
tus fieri de-
bet.

Quomodo
concilietur
auditoris be-
neuolentia.

ter authores plurimos cōstat, si beneuolum, In parte
attentum, docilem auditorem fecerimus:
quorum primus locus, id est, ut amice audia-
mur, est in personis nostris, auditorum, ad-
uersariorum, è quibus initia beneuolentiæ
conciliandæ comparantur, aut meritis no-
stris, aut dignitate, aut aliquo genere vir-
tutis, & maximè liberalitatis, officij, iusti-
tiæ, fidei, contrarijsque rebus in aduersa-
rios cōferendis, & cum auditoribus aliqua
coniunctionis, aut causa, aut spe significā-
da. Cicero pro C. Rabirio perduellionis
reo, Pro C. Ra-
birio. Me cum amicitiae vetustas, tum di-
gnitas hominis, tum ratio humanitatis,
tum meæ vitæ perpetua consuetudo, ad
C. Rabirium defendendum est adhorta-
ta: tum verò ut id studiosissime facerem,
salus Reip. Consulare officium, Consulatus
deniq; ipse mihi vna vobiscum cum salute
Reip. commendatus coegit: hæc autem ac-
curatè in eo exordio & ornatè explicat. In

ora

Pro P.
Sylla.

oratione verò pro P. Sylla sic ait: *Quam-
quã ex huius incõmodis magnã animo mo-
lestiam capio, tamen in cæteris malis facile
patior oblatũ mihi tempus, in quo boni viri
lenitatẽ meã, misericordiamq; notã omni-
bus quondam, nũc quasi intermissã agnos-
cerẽt, improbi ac perditì ciues edomiti atq;
victi præcipitante Rep. vehementẽ me fu-
isse atq; fortẽ, conseruata mitem ac miseri-
cordem faterentur. Et pro Cn. Plancio suã
cura iudicibus cõiunctionẽ significat his ver-
bis, Nũc autẽ vester Iudices cõspectus &
cõfessus iste reficit, & recreat mētem meã,
cum intueor & contēplor vnumquenq; ve-
strũ: video enim hoc in numero neminẽ cui
mea salus chara non fuerit, cuius non extet
in me suum meritum, cui non sim obstrictus
memoria beneficij sempiterna. Itaq; non ex-
timesco, ne Cn. Plancio custodia meã sa-
lutis apud eos obsit, qui me ipsum maximẽ
saluum videre voluerũt. At in oratione pro
P.*

Pro Cn. Plã-
cio.

P. Quintio vim aduersariorum & gratiã Pro P. Quin.
 in inuidiã vocat. & C. Aquilium eosq; qui in
 consilio adsunt, orat atq; obsecrat, vt multis
 iniurijs iactatã atq; agitatam æquitatẽ in
 eo tandem loco consistere atq; cõfirmari pa-
 3 tiantur. In Part. Intelligentem autem vt audiamur,
 & attente à rebus ipsis ordiendum est, sed
 4 facillimè auditor discit, & quid agatur, in-
Quomodo fiat auditor docilis. telligit, si cõplectare ab initio genus natu-
 ramq; causæ, si definias, si diuidas, si neque
 prudentiam eius impediās confusione par-
 tium, nec memoriam multitudine. Sic exor-
 ditur Cicero pro A. Cluentio: Pro A. Cluent. Animaduerti
 Iudices, omnẽ accusatoris orationẽ, in duas
 diuisam esse partes: Quam distributionem
 ait certum sibi esse in defensione seruare,
 vt omnes intelligant nihil eum nec subter-
 fugere voluisse reticendo, nec obscurare di-
Qua ratione reddatur auditor attentus. cendo. In part. Ut attente autem audiamur triũ re-
 rum aliqua cõsequemur. Nam aut magna
 quædam proponemus, aut necessaria, aut
 coniun-

Pro domo
sua.

coniuncta cū ipsis, apud quos res agetur. Lu-
culenter hunc locū Cicero tractauit in exor-
dio nobilissimæ orationis pro Domo sua:
Quòd si vllò tēpore magna causa in sacerdo-
tū pop. Ro. iudicio ac potestate versata est,
hæc profectò tanta est, vt omnis Reip. dig-
nitas, omnium ciuium salus, vita, libertas,
aræ, foci, dii penates, bona fortunæ, domi-
cilia, vestra sapiētia, fidei, potestatiq; com-
missa creditaq; esse videātur. Verum ex his,
quæ proposita sunt, aliud atq; aliud pro va-
rietate causarū desiderari palam est.

Quint. li. 4
cap. 1.

De generibus causarum. Cap. 3.

Quint. li. 4.
cap. 1.
Cic. li. 1. de
inuent.

Genera porrò causarum, plurimi quinque
fecerunt, honestum, humile, dubium
vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt
quibus rectè videatur adijci turpe, quod
alij humili, alij admirabili subijciunt. Ad-
mirabile autem vocant, quod est præter opi-
nionem hominum constitutum. In ancipiti
maxis

Quinque
causæ sūt
genera.

Genus ad-
mirabile.

maximè beneuolum iudicem, in obscuro do-
cilem, in humili attentum parare debemus:
nam honestum quidem ad conciliationem
satis per se valet, in admirabili & turpi re
medijs opus est: & eo quidam exordium
in duas diuidunt partes, principium, & in-
sinuationem, vt sit in principijs recta bene-
uolentiæ & attentiõis postulatio, quæ quia
esse in turpi causæ genere non possit, insinu-
atio surrepat animis, maximè vbi frons cau-
sæ non satis honesta est, vel quia res sit im-
proba, vel quia hominibus parum probetur.
Et quidem quibus aduersus hæc remedijs
sit medendum, consilium ex causis sumetur.
Illud in vniuersum præceptum sit, vt ab ijs
quæ lædunt, ad ea, quæ prosunt, refugiamus.
Si causa laborabimus, persona subueniet,
si persona, causa. His etiam de causis insi-
nuatione vtendum est, si aduersarij oratio
auditorum animos occupauerit, vel si dicē-
dum apud fatigatos est: quorum alterum

Ad Her. li. 1.
Cic. de in-
uent. li. 1.

Quint. li. 4.
c. 1. ad Her.
lib. 1 Cic.
de inuent. li. 1.

Insinuatio
quando si ne-
cessaria.

pro

promittendo nostras probationes, & aduersas eludendo vitabimus: alterum & spe breuitatis, & ijs, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Urbanitas etiam opportuna reficit animos, & undecunq̄ue petita auditoris voluptas leuat tedium.

Urbanitas
opportuna
reficit ani-
mos.

Cuiusmodi exordia esse debeant.

Cap. 4.

Arist. lib. 3.
Rhe. cap. 14
De orat. 2.
Quint. li. 4.
cap. 1.

EXordia semper cū accurata, & acuta, & instructa sententijs, apta verbis, tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio, & cōmendatio oratoris in exordio, quæ continuo eum, qui audit, permulcere atq̄ allicere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditorem aut alliciendum, aut incitandum ex his locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari non oportebit, sed tantum impelli primo auditorem leniter, ut iam inclinato reliqua incumbat oratio.

Exordia de-
bent esse ap-
ta verbis, &
instructa se-
ntentijs.

In exordio
leniter est
alliciendus
aut incitan-
dus auditor

E De

De vitijs exordij. Cap. 5.

Septem exordii sunt vicia.

HÆC autem sunt vitia certissima exordiorum, quæ summopere vitare oportebit: vulgare commune, commutabile, longum, separatum, translatum contra præcepta. Vulgare est, quod in plures causas potest accommodari, ut conuenire videatur.

De inuē li. 1
ad He. li. 1.
Quint, li. 4.
cap. 1.

Exordium vulgare.

Commune.

Exordium commune.

Commutabile.

Longum.

Exordium longum.

Separatum.

Translatum.

Commune est, quod nihilominus in hanc, quam in contrariam partem cause potest conuenire. Commutabile est, quod ab aduersario potest leuiter mutatum ex contraria parte dici. Longum est, quod pluribus verbis, aut sententijs, ultra quam satis est, producitur. Oportet enim ut ædibus ac templis vestibula & auditus, si causis pro portione rerum principia præponere. Separatum est, quod non ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrum annexum orationi. Translatum est, quod aliud conficit quam cause genus postulat, ut si quis docilem faciat auditorem, cum benivolentiam causa desideret: aut si prin-

cipio